

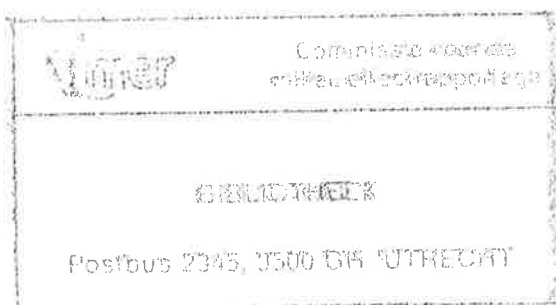
MILIEU-EFFECTRAPPORTAGE

38

JAARVERSLAG VAN DE COMMISSIE VOOR DE MILIEU- EFFECTRAPPORTAGE

OVER HET JAAR 1990

Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Publikatie van het Ministerie van
Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening
en Milieubeheer

Copyright: © 1991

Ministerie van Volkshuisvesting,
Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer

Verkoopprijs f 47,50

ISBN 90 346 2454 4

DOP-uitgaven zijn schriftelijk te bestellen bij

SDU / DOP

Postbus 20014

2500 EA 's-GRAVENHAGE

onder vermelding van bestelnummer of ISBN en
een duidelijk afleveringsadres.

Een volledig overzicht van bij het DOP verkrijgbare
titels kunt u schriftelijk aanvragen.

Een lijst van eerder in deze reeks verschenen
uitgaven treft u aan op het omslag van deze
publikatie.

Aan de Staatssecretaris van Landbouw,
Natuurbeheer en Visserij,
drs. J.D. Gabor,
Postbus 20401
2500 EK 's-GRAVENHAGE

Aan de Minister van Volkshuisvesting,
Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer,
dhr. J.G.M. Alders
Postbus 20951
2500 EZ 's-GRAVENHAGE

uw kenmerk

uw brief

ons kenmerk
U39-91/KI/yh/13.7

onderwerp

Jaarverslag Commissie m.e.r.

Utrecht,
17 januari 1991

Het presidium van de Commissie voor de milieueffectrapportage heeft het genoegen u hierbij, in overeenstemming met artikel 77b van de Wet algemene bepalingen milieuhygiëne, het jaarverslag over 1990 aan te bieden.

In 1990 is het aantal adviezen, dat de Commissie uitbracht, verder gestegen. Bracht de Commissie in 1989 80 adviezen uit, in 1990 waren dat er 90.

Voor een weergave van de belangrijkste punten uit de ervaringen van de Commissie, zoals die in dit jaarverslag zijn weergegeven, verwijs ik u naar de samenvatting van het jaarverslag.

Overeenkomstig de afspraak met uw ambtenaren zal dit jaarverslag kunnen worden gepubliceerd in de m.e.r.-reeks.

drs. J.J. Scholten,
secretaris

dr. H. Cohen,
voorzitter

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	1
SUMMARY	4
1. INLEIDING	7
2. OVERZICHT VAN WERKZAAMHEDEN IN 1990	8
2.1 Algemeen	8
2.1.1 Aantal uitgebrachte adviezen	8
2.1.2 Stand van zaken van projecten	9
2.1.3 Termijnen	10
2.1.4 Bevoegd gezag en initiatiefnemer	10
2.2 Adviezen voor richtlijnen	11
2.3 Toetsingsadviezen	13
2.4 Voortoetsing en voorlopige toetsing	14
2.5 Ontheffingsadviezen	16
2.6 M.e.r. en HELP	16
2.7 Evaluatie achteraf	18
2.8 Evaluatie van de m.e.r.-regeling in de Wabm	19
2.9 Database 'Infor-mer'	20
2.10 Cursussen, seminars en workshops	20
2.11 Verzelfstandiging van de Commissie m.e.r.	21
2.12 Ondersteuning van de ICEA Working Group	21
2.13 Milieutoets voor ontwikkelingssamenwerkingsprojecten	22
2.14 Overige internationale contacten	22
3. M.E.R. BIJ GEFASEERDE BESLUITVORMING	24
3.1 Inleiding	24
3.2 Fasering	24
3.3 Voorbeelden van fasering	26
3.4 Bespreking en conclusies	29
4. MILIEU-EFFECTRAPPORTAGE BIJ GRENSOVERSCHRIJDENDE EFFECTEN EN ALTERNATIEVEN	31
4.1 Inleiding	31
4.2 Ervaringen	31
4.3 Wettelijke voorzieningen voor projecten met grensoverschrij- dende effecten en alternatieven	32
4.4 Knelpunten	34
4.5 Samenvattende conclusie	35

BIJLAGEN

1. Lijst van leden van de Commissie voor de milieu-effectrapportage, met woonplaats
2. Lijst van personen, die tot nu toe zijn opgetreden als adviseur van de Commissie, met woonplaats
3. Samenstelling van presidium en secretariaat
4. Overzicht van aantallen projecten per (hoofd-)categorie als onderscheiden in het Besluit m.e.r.: stand van zaken per 31 december 1990
5. Lijst van door de Commissie voor de milieu-effectrapportage in 1990 uitgebrachte adviezen.
6. Overzicht van procedures: stand van zaken per 31 december 1990
7. Beschrijving van projecten en samenstelling van werkgroepen

SAMENVATTING

Hoofdstuk 1: Inleiding

Het jaarverslag over 1990 geeft een overzicht van de werkzaamheden van de Commissie voor de milieu-effectrapportage¹] (hoofdstuk 2).

Daarnaast wordt extra aandacht besteed aan ervaringen, die de Commissie heeft opgedaan met gefaseerde besluitvorming (hoofdstuk 3) en projecten met grensoverschrijdende effecten en alternatieven (hoofdstuk 4).

De bijlagen geven informatie over de personen, die als Commissielid, als adviseur of via het presidium of het secretariaat bij het werk van de Commissie waren betrokken; daarnaast is informatie opgenomen over de projecten waarover de Commissie adviseerde; ook is een lijst opgenomen van de in 1990 uitgebrachte adviezen.

Hoofdstuk 2: Overzicht van werkzaamheden

De Commissie bracht in 1990 90 adviezen uit, tegen 80 in 1989: 58 richtlijnenadviezen, 25 toetsingsadviezen en 5 ontheffingsadviezen. Bovendien werd twee maal geadviseerd over landinrichting, in het kader van de evaluatie van de werkingssfeer van m.e.r.

Ook in 1990 zijn er aanzienlijk meer richtlijnenadviezen dan toetsingsadviezen uitgebracht. Er begint zich langzamerhand een 'stuwmeer' af te tekenen van projecten waarvoor al wel richtlijnen zijn opgesteld, maar waarvan de toetsing op zich laat wachten.

Het aantal verzoeken om ontheffing van de m.e.r.-plicht is ten opzichte van 1989 gedaald. Deze daling kan waarschijnlijk worden verklaard uit de ervaring, dat het vaak lastiger is een ontheffingsprocedure dan een m.e.r.-procedure te doorlopen, vanwege de onduidelijkheid in de interpretatie van het criterium dat de activiteit, vanwege de omstandigheden waaronder zij wordt ondernomen, geen belangrijke nadelige gevolgen voor het milieu zal hebben. Daarnaast kunnen bij een ontheffingsprocedure beroepen tegen het ontheffingsbesluit een belangrijke vertraging veroorzaken. De adviezen die werden uitgebracht waren alle positief (d.w.z. ontheffing kan naar de mening van de Commissie worden verleend).

In het kader van de evaluatie van m.e.r. heeft de Commissie een advies aan de Ministers² van VROM en LNV uitgebracht over de toetsing van HELP-rapporten²] aan m.e.r.-criteria. In haar advies concludeert de Commissie, dat m.e.r. ten opzichte van de HELP-methode, een

1 In dit jaarverslag zal verder vooral worden gesproken over "de Commissie", wanneer de Commissie voor de m.e.r. wordt bedoeld. Ook wordt milieu-effectrapportage vaak afgekort tot m.e.r., terwijl een milieu-effectrapport wordt aangeduid met MER.

2 HELP: Herziene Evaluatie Landinrichtingsprojecten

betere garantie biedt voor een volwaardige plaats van het milieubelang in de besluitvorming.

Er begint zich een tendens af te tekenen dat het bevoegde gezag en/of de initiatiefnemer de Commissie vraagt om, vooruitlopend op de formele toetsingsfase, al een oordeel over het MER te geven. De werkwijze en de ervaringen van de Commissie worden in dit jaarverslag besproken.

De ervaring met de evaluatie achteraf in het kader van m.e.r. is nog beperkt. De indruk bestaat, dat de meeste overheidsinstanties nog weinig prioriteit geven aan het opstellen en uitvoeren van evaluatieprogramma's. De Wet algemene bepalingen milieuhygiëne biedt de mogelijkheid tot het vaststellen van een uitvoeringsbesluit over de evaluatie achteraf. Daarop vooruitlopend verdient het aanbeveling een aantal aspecten duidelijker te regelen, waaronder de herkenbaarheid van het onderdeel evaluatie achteraf in het besluit, termijnstelling voor de evaluatie-rapportage en de verdeling van taken en verantwoordelijkheden tussen bevoegd gezag en initiatiefnemer.

Een belangrijke gebeurtenis in 1990 was het verschijnen van het rapport van de Evaluatiecommissie Wet algemene bepalingen milieuhygiëne (ECW) over de werking van m.e.r. in Nederland. De conclusies van de ECW sluiten in het algemeen aan bij de ervaringen van de Commissie tot nu toe.

Er blijft nog onduidelijkheid over het voornemen tot verzelfstandiging van het secretariaat van de Commissie.

De materiële ondersteuning aan de *Working Group on an International Commission for Environmental Assessment (ICEA)* werd in de loop van 1990 beëindigd, nadat in maart 1990 deze Working Group haar eindrapport had uitgebracht aan de ministers van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en van Ontwikkelingssamenwerking. De beide ministers hebben toegezegd te zullen onderzoeken hoe ICEA geoperationaliseerd en gefinancierd kan worden.

Het secretariaat van de Commissie is betrokken geweest bij de opstelling van een milieutoets voor Nederlandse ontwikkelingssamenwerkingsprojecten. Vanaf mei 1990 moet voor ieder mogelijk nieuw project worden nagegaan of een milieutoets van dat voornemen al dan niet behoort te worden uitgevoerd.

Hoofdstuk 3: M.e.r bij gefaseerde besluitvorming

In gevallen waarin een MER voor meerdere besluitvormingsniveaus de juiste informatie moet bevatten - doelstellingen, locaties en uitvoering - kan dit specifieke problemen opleveren, die in de praktijk soms opgelost worden door een fasering aan te brengen in het MER of de m.e.r.-procedure. In principe zijn drie vormen van fasering te onderscheiden:

- geen fasering van de m.e.r.-procedure, wel fasering bij het opstellen van het MER
- de m.e.r.-procedure wordt gesplitst in twee fasen, waarbij in iedere fase een apart MER wordt opgesteld. Het MER voor de eerste fase

wordt tegelijk gepubliceerd met een tussenbesluit waarop inspraak mogelijk is.

- de derde vorm is gelijk aan de vorige, maar er vindt geen publicatie plaats van het MER voor de eerste fase en het tussenbesluit; deze zijn alleen voor intern gebruik.

Uit de bespreking van een aantal praktijkvoorbeelden kan de conclusie worden getrokken, dat het op zich niet de voorkeur verdient binnen één m.e.r.-procedure besluiten op meerdere niveaus te nemen. Indien dit echter toch noodzakelijk is, leidt fasering tot een doorzichtiger en beter onderbouwde besluitvorming. Voor de Commissie geldt in het algemeen, dat zij bij fasering alleen dan tussentijds formeel en schriftelijk advies zal uitbrengen, als tussentijdse documenten gepubliceerd en in de inspraak gebracht worden. Een nadeel van alle vormen van fasering is, dat tussenbeslissingen geen formele status hebben. Alternatieven die in de eerste fase zijn afgefallen, kunnen na publicatie van het MER altijd weer ter discussie worden gesteld.

Hoofdstuk 4: M.e.r. bij projecten met grensoverschrijdende effecten en alternatieven

In het afgelopen jaar is gebleken, dat er zich projecten aandienen, die behalve in Nederland ook in aangrenzende landen milieugevolgen kunnen hebben of waarvoor zelfs alternatieven in andere landen kunnen bestaan. Volgens de EG-richtlijn m.e.r. moeten in zo'n geval de betrokken landen informatie uitwisselen. De wijze waarop dat moet gebeuren, moet in de nationale wetgeving worden uitgewerkt. Die uitwerking heeft in Nederland nog niet plaatsgevonden. In de praktijk wordt de EG-richtlijn al wel uitgevoerd.

Inmiddels zijn dan ook al enkele problemen bij de informatie-uitwisseling tussen landen duidelijk geworden. Deze problemen hebben betrekking op:

- de identificatie van grensoverschrijdende effecten
- vertragingen in projecten, wanneer andere landen moeten worden giconsulteerd
- onderling verschillende m.e.r.-procedures.

Vanuit het milieubelang geredeneerd zou het mogelijk moeten zijn alternatieven buiten de landsgrenzen in het MER te beschouwen.

Een probleem daarbij is, hoe deze alternatieven bij de besluitvorming in de verschillende landen kunnen worden betrokken.

SUMMARY

Chapter 1: Introduction

This annual report reviews the activities of the Dutch Commission for Environmental Impact Assessment (EIA) in 1990. The Commission is an advisory body, acting in the framework of the Environmental Protection (General Provisions) Act. Its legal tasks include giving advice to the competent authorities about:

- the content of an environmental impact statement (EIS) (*advice on guidelines*)
- the review of an EIS on correctness and completeness (*review advice*), taking into account the results of the public review.

The Commission also advises on requests to grant exemption from the obligation to prepare an EIS (*exemption advice*). Such exemptions can be granted for instance, if a proposed activity is deemed to have no major environmental impacts.

This annual report, apart from a summary and introduction, contains an overview of the Commission's activities in 1990 (chapter 2).

Subsequently in chapters 3 and 4, two special topics are dealt with:

- EIA and decision-making in stages
- EIA for projects with transboundary effects and alternatives

The appendices contain lists of persons, involved in the work of the Commission, i.e. Commission members (appendix 1), persons who acted as an advisor for the Commission (appendix 2), and the staff and chairmen (appendix 3). Appendix 4 indicates the number of different decision categories for which advices were issued (as mentioned in the 'EIA Decree'); appendix 5 is a list of reports published by the Commission in 1990. Appendix 6 indicates the stages of the decision-making process of each project for which the Commission advised. Appendix 7 contains brief descriptions of each of these projects.

Chapter 2: Overview of activities in 1990

In 1990 the Commission prepared 90 advisory reports, as compared to 80 in 1989.

A number of 58 advices dealt with guidelines for EIA; 25 with the content of EIS's, and 5 with requests for exemption from the obligation of EIA.

Apart from these, two advices were prepared on rural land consolidation projects. At present, there is no obligation to carry out EIA for land consolidation projects. The advices were prepared to compare the current method of evaluating (environmental) impacts of such projects with the application of the EIA-process. The Commission concluded that the EIA-process, in comparison to the current evaluation method, provides a better guarantee that environmental concerns attain a full-fledged place in decision-making.

The number of requests for exemption from the obligation to prepare an EIS was less than in 1989. This is probably due to the growing experience that it is mostly more troublesome to go through an exemption-procedure than through an EIA-procedure, mainly because of the

indistinctness of the used criterium that the activity, concerning the circumstances under which it is undertaken, will have no serious adverse environmental effects. All the exemption advices of the Commission were positive (i.e. they did not carry objections against exemption).

There is a growing tendency with the competent authority and/or the proponent, to ask the Commission for a preliminary judgement about the quality and completeness of the EIS, before it is published for public review. This can take place at the request of the proponent, when the statement is still in the form of a draft-EIS that has not yet been submitted to the competent authority. At a later stage in the process, after the proponent has submitted the EIS to the competent authority, the latter can also request the Commission to present a preliminary opinion about the quality of the EIS. This may help the competent authority in addressing the question: '*is the EIS sufficient for submission to public review or not?*' In general, the Commission prefers to present her preliminary opinion during a meeting with representatives of the proponent and the competent authority, rather than in the form of a written statement.

There still is little experience with post-project evaluation as part of EIA. The Commission holds the view that most competent authorities give too little priority to prepare and execute post-project evaluation programmes. Some aspects should be regulated more clearly, such as the identifiability of the part of the evaluation in the decision, term-setting for the evaluation reporting and the distribution of tasks and responsibilities between the competent authority and the proponent.

The material support of the *Working Group on an International Commission for Environmental Assessment (ICEA)* has been ended in 1990, after this Working Group submitted her final report in March 1990 to the Netherlands government. The responsible ministers have said to investigate how ICEA can be operationalised and financed³].

The Commissions secretariat was involved in the drawing up of an environmental assessment process for Dutch bilateral projects in development assistance. Since May 1990 each potential bilateral project must be submitted at its inception to the question whether an environmental review is necessary or not.

3 The initiative to consider the setting up of an ICEA was started in 1987, following a recommendation in the report of the World Commission on Environment and Development '*Our Common Future*', 1987, p. 222, which stated: '*Interested governments should create an independent international assessment body to help*

Chapter 3: EIA and decision-making in stages

In those cases in which one EIS must give information in support of more than one level of decision-making - i.e. at the policy, site-selection and implementation levels - specific problems may arise which can be solved in practice by subdividing the EIS or the EIA-process. In general this is done in one of the following three ways:

- a standard EIA-procedure is carried out, with stages in the preparation of the EIS
- the EIA-procedure is divided into two stages, with an EIS for each stage. The EIS for the first stage is published along with an interim-decision, which are both open to public participation.
- the third form is similar to the second, but there is no publication of the EIS and the interim-decision at the end of the first stage.

From several experiences the conclusion can be drawn, that it is advisable not to try to carry out one EIA-procedure for several decisions on different levels. But if this cannot be avoided, then the approach of dividing either the procedure or the EIS in stages leads to a clearer and more structured decision-making.

The Commission for EIA only gives a formal interim advice within a staged EIA-procedure, when an interim-EIS is published and submitted to public participation.

A disadvantage of decision-making in stages is that interim-decisions have no formal status. This means that alternatives that have been dropped at the end of the first stage, can be discussed again after the EIS has been published.

Chapter 4: EIA for projects with transboundary effects and alternatives

During the past year certain projects have been started in the Netherlands which have transboundary effects or that may have alternatives in neighbouring countries. For such projects, the EC directive on EIA requires that authorities in neighbouring countries are informed about the proposed activities and their environmental assessment. This requirement has still to be incorporated in the national legislation, but in practice it is already executed.

Some problems in the implementation of the requirement have already occurred. They concern:

- the identification of transboundary effects and alternatives
- delays in projects, when other countries have to be informed and consulted
- differences in EIA-procedures in neighbouring countries.

From an environmental point of view it should be possible in an EIS to also take into account alternatives which are located on territory across international borders. This still leaves open the question how such alternatives can play a meaningful role in the decision-making in the countries concerned.

In 1990 is het aantal adviezen, dat de Commissie uitbracht, verder gestegen ten opzichte van voorgaande jaren.

Dit jaarverslag⁴ geeft de stand van zaken weer per 31 december 1990.

Hoofdstuk 2 biedt een overzicht van de werkzaamheden van de Commissie in 1990.

Hoofdstuk 3 gaat in op m.e.r. bij gefaseerde besluitvorming.

In hoofdstuk 4 worden de ervaringen besproken bij projecten met grensoverschrijdende effecten en alternatieven.

In de bijlagen zijn opgenomen:

- 1 een lijst van alle Commissieleden;
- 2 een lijst van deskundigen, die tot nu toe als adviseur waren betrokken bij de werkzaamheden van de Commissie;
- 3 de samenstelling van het presidium en het secretariaat in 1990;
- 4 een overzicht van de aantallen projecten, waarvoor m.e.r. is of wordt toegepast, per categorie, zoals vermeld in het Besluit m.e.r.;
- 5 een opsomming van de in 1990 verschenen adviezen van de Commissie voor de m.e.r.⁵;
- 6 een schematisch overzicht van de stand van zaken van alle m.e.r.-procedures per 31 december 1990;
- 7 een beschrijving per project van het voornemen, de procedurele stand van zaken, de samenstelling van de werkgroep, de advisering en het besluit.

4 In dit jaarverslag wordt er van uitgegaan, dat de lezer enige kennis van m.e.r. heeft. Voor algemene informatie over m.e.r. wordt verwezen naar de '*Handleiding milieu-effectrapportage*' van drs. Ir. N.T. van Eek, Ir. R. Rense en mr. D. Samkalden, uitgegeven door Koninklijke Vermande b.v., 1987.

5 Voor de adviezen die vóór 1990 zijn uitgebracht, wordt verwezen naar het jaarverslag over 1989 en naar de projectbeschrijvingen in bijlage 7 van dit jaarverslag.

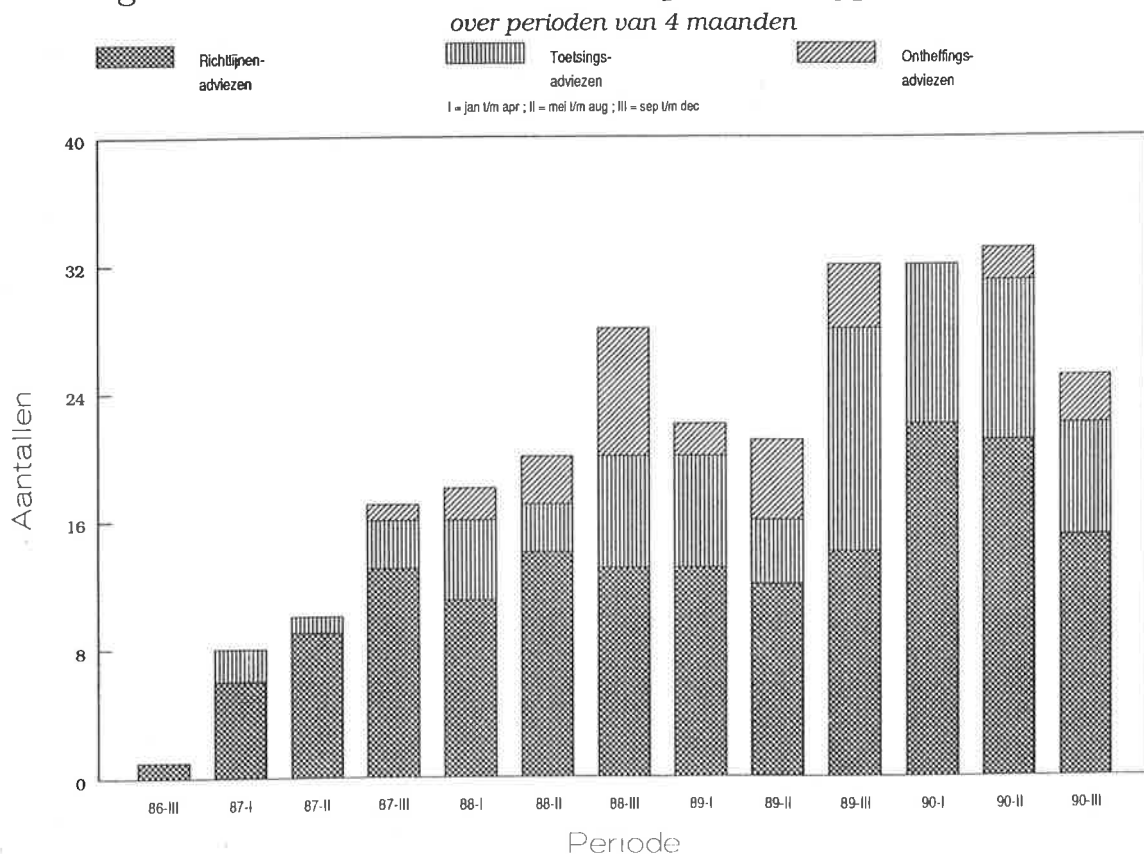
2.1 Algemeen

2.1.1 Aantal uitgebrachte adviezen

De Commissie voor de milieu-effectrapportage bracht in 1990 in totaal 90 adviezen uit, tegen 80 adviezen in 1989 (zie ook figuur 1). Het aantal richtlijnenadviezen in 1990 bedroeg 58; het aantal toetsingsadviezen 25. Daarnaast adviseerde de Commissie in 1990 over vijf aanvragen om ontheffing van de m.e.r.-plicht en werden twee adviezen uitgebracht over HELP-rapporten in het kader van de evaluatie van de werking van m.e.r.

Het aantal projecten, waarvoor (al dan niet vrijwillig) een m.e.r.-procedure is of wordt doorlopen ⁶, is gestegen tot 188.

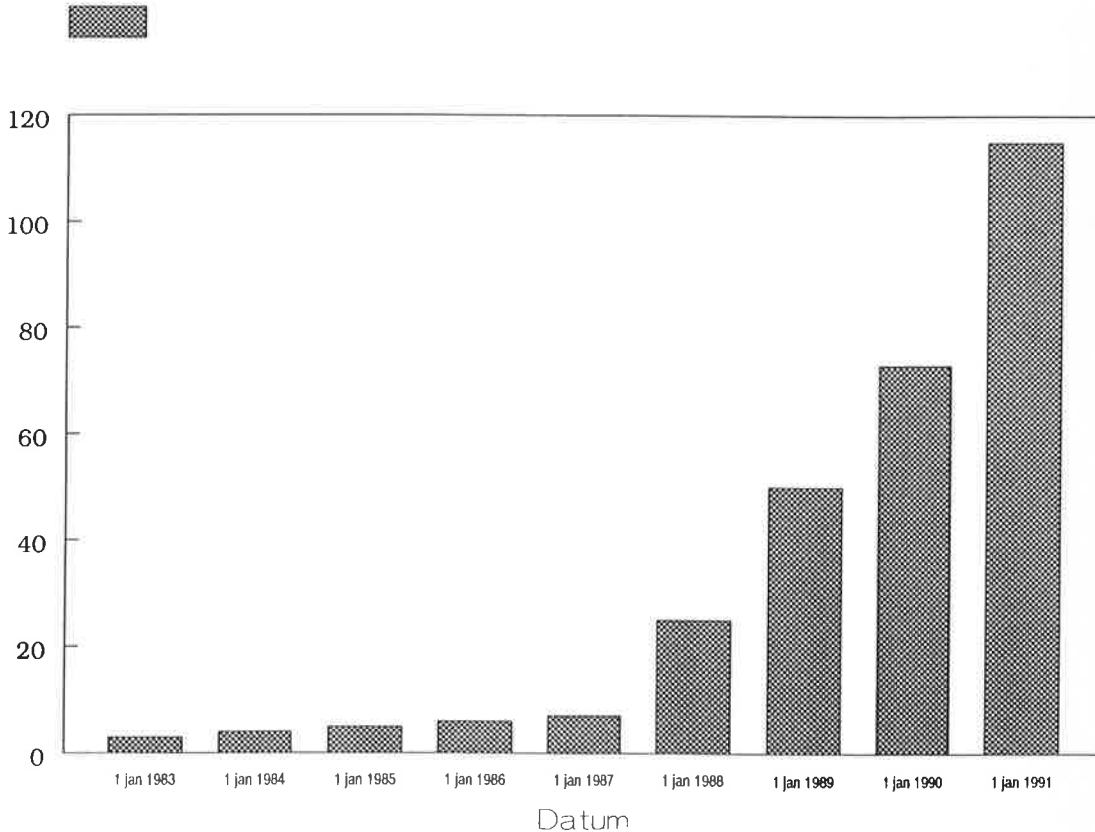
Fig. 1: Aantallen adviezen per adviestype

6 Hierbij worden m.e.r.-achtige procedures, die tijdens het interimbeleid zijn gestart, en waarover de (Voorlopige) Commissie heeft geadviseerd, tot m.e.r.-procedures gerekend.

Opvallend is het grote verschil tussen het aantal uitgebrachte richtlijnenadviezen en het aantal toetsingsadviezen. Ten opzichte van 1989 is dit verschil alleen maar toegenomen (zie figuur 2). Er tekent zich langzamerhand een 'stuwmeer' af van projecten waarvoor al wel richtlijnen voor de inhoud van het MER zijn opgesteld, maar waarvan de toetsing op zich laat wachten. Voor een groot aantal projecten neemt het opstellen van het MER en het in procedure brengen daarvan, veel tijd in beslag. Daarnaast is voor een aantal projecten de procedure gestaakt of voor langere tijd opgeschort (zie ook bijlage 6).

Fig. 2: Richtlijnenadviezen zonder toetsing
("openstaande projecten")

2.1.2 Stand van zaken van projecten

Voor een overzicht per project wordt verwezen naar bijlage 7. Het aantal projecten, waarover na het doorlopen van een m.e.r.-procedure⁷ een besluit is genomen, bedraagt inmiddels 40. Hiervan zijn 22 projecten in uitvoering genomen of zelfs voltooid. Bij 15 projecten werd de m.e.r.-procedure voortijdig afgebroken of is de procedure

7 Bij dit overzicht worden tot m.e.r.-procedures ook gerekend m.e.r.-achtige procedures, waarin de (Voorlopige) Commissie heeft geadviseerd.

voor langere tijd opgeschort (projecten 116, 118, 126, 132, 136, 143, 145, 149, 167, 183, 204, 225, 259, 275 en 288)⁸]. Ook project 137 dat niet de m.e.r.-procedure, maar een daarop geënte procedure volgde, is voorlopig opgeschort.

Het aantal projecten, waarbij op inhoudelijke gronden ontheffing is verleend van de m.e.r.-plicht⁹], bedraagt inmiddels 19. Er is in 1990 voor één project (292) ontheffing verleend van de m.e.r.-plicht omdat reeds in een ander kader een MER was gemaakt¹⁰].

2.1.3 Termijnen

De Commissie bracht ook in 1990 nagenoeg al haar adviezen binnen de gestelde termijn uit. Bij sommige projecten heeft het bevoegd gezag op verzoek van de Commissie de adviestermijn verlengd; hierbij ging het om projecten, waarbij tijdens de adviestermijn nieuwe informatie beschikbaar kwam. Ook heeft het bevoegd gezag in een aantal gevallen de adviestermijn verlengd in verband met vakantieperiodes.

2.1.4 Bevoegd gezag en initiatiefnemer

In 26 van de 57 projecten die in 1990 zijn gestart traden overheden (mede) als initiatiefnemer op (11 maal het rijk; 8 maal provincies; 10 maal gemeenten); in 4 gevallen traden samenwerkingsverbanden als initiatiefnemer op.

Van de nieuwe projecten waren er 29 (mede) het gevolg van een particulier initiatief¹¹].

Ten opzichte van de vorige jaren, toen 51 % (1988) en 46 % (1989) van de nieuwe projecten particuliere initiatieven betrof, is dit nu weer 51 %.

Als (mede-) bevoegd gezag zijn rijksoverheden 37 keer, provincies 37 keer, gemeenten 16 en schappen en samenwerkingsverbanden 16 keer opgetreden¹²].

8 Deze nummers zijn de (bij de Commissie intern gebruikte) nummers van de projecten zoals die in bijlage 7 worden beschreven.

9 Artikel 41e, lid 1, sub a van de Wabm: ontheffing van de m.e.r.-plicht bij een of meer besluiten kan worden verleend, als "de activiteit, waarop die besluiten betrekking hebben, vanwege de omstandigheden waaronder zij wordt ondernomen, geen belangrijke nadelige gevolgen zal hebben voor het milieu".

10 Artikel 41e, lid 1, sub c van de Wabm: ontheffing van de m.e.r.-plicht bij een of meer besluiten kan worden verleend, als "met betrekking tot dezelfde activiteit reeds eerder een milieu-effectrapport overeenkomstig het bij of krachtens de artikelen 41t-41z bepaalde is gemaakt, indien het milieu-effectrapport redelijkerwijs geen nieuwe gegevens betreffende mogelijke nadelige gevolgen van die activiteit voor het milieu kan bevatten."

11 Hiertoe worden ook bijv. nutsbedrijven gerekend.

12 Bij verzoeken om ontheffing van de m.e.r.-plicht is bij deze cijfers niet uitgegaan van het bevoegd gezag voor de ontheffing - altijd de Ministers van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en van Landbouw (, Natuurbeheer) en Visserij - maar het bevoegd gezag voor het besluit over de voorgenomen activiteit.

In 1990 adviseerde de Commissie 58 maal over richtlijnen voor de inhoud van een milieu-effectrapport, tegen 42 in 1989. Het betrof de volgende projecten¹³:

- 247 Integraal Plan Noordrand Rotterdam (9 januari)
- 258 Uitbreiding Eemscentrale (12 januari)
- 260 Bedrijventerrein Helerhoeve te Venlo (25 januari)
- 259 Grootschalige verwerkingsinrichting voor autowrakken te Oosterhout (2 februari)
- 263 Ethylbenzeen- en styreenfabrieken Dow Benelux te Terneuzen (13 februari)
- 252 Uitbreiding grondreinigingsinstallatie van Broertus Bodemsanering B.V. te Barneveld (16 februari)
- 236a Shredder Born (20 februari)
- 184 Stevol-ontgrindingen (22 februari)
- 266 Ecogrind Dordrecht (27 februari)
- 261 Herontwikkeling Scheveningse haven (5 maart)
- 268 Golfbaan Waterwingebied Tilburg (16 maart)
- 269 Rijksweg 58, gedeelte Schoondijkje - Sluis (29 maart)
- 271 Logistiek park Ossendrecht (29 maart)
- 267 Graan-, gras en mestdrogerij Planta Koea te Angerlo (29 maart)
- 262 Compagnies-oefenterrein Weerterheide (5 april)
- 272 Nieuwbouw Electrolyse Aluminium Delfzijl B.V. (5 april)
- 249a Mestcompostering CNC te Milsbeek (gemeente Gennep) (5 april)
- 275 380 kV hoogspanningsleiding Zwolle - Eemden (10 april)
- 270 Golf resort hotel Sterna te Bergen (L) (11 april)
- 264 Structuurschema Landbouw, Natuur en Openluchtrecreatie (24 april)
- 274 Zuid-Weststructuur 's-Hertogenbosch - Vught (27 april)
- 276 Locaties berging onderhoudsbaggerspecie Zuid-Holland (10 mei)
- 279 Grootschalige demping met mijnsteen Waal-/Eemhavengebied Rotterdam (10 mei)
- 280 Afvalberging Schinnen-Spaubeek (11 mei)
- 289 Golfbaan Gendersteijn te Eersel, Veldhoven en Vessem (22 mei)
- 282 Archeologisch themapark 'Archeon' te Alphen a/d Rijn (28 mei)
- 284 Compostfabriek Noord-Limburg te Venlo (1 juni)
- 285 Huisvuilcentrale AVI Boekelermeer te Alkmaar (1 juni)
- 112a Woningbouwlocatie Amsterdam-Nieuw Oost, eerste fase (7 juni)
- 288 Buisleiding Waddenzee (15 juni 1990)
- 287 380 kV hoogspanningslijn Meeden - Eems (20 juni)
- 286 Diepinfiltratie Zuid-Holland (22 juni)
- 175a Diepinfiltratie NAM (3 juli)
- 290 Beleidsplan drink- en industriewatervoorziening (13 juli)
- 283 Stortplaats Hoge Nespolder (18 juli)
- 293 Zandwinning en hercultivering te Kekerdorp (20 juli)
- 277 Stortplaats Spinder te Tilburg (23 juli)
- 281 Afvalverwerking Oost-Veluwe te Wilp (26 juli)
- 294 Golfbaan 't Hout te Breda (27 juli)
- 295 Baggerspecie bergingslocatie Ketelmeergebied (24 augustus)
- 298 Uitbreiding stortplaats Uden (28 augustus)
- 291 Tweezijdig gebruik van de Zwanenburgbaan op de luchthaven Schiphol (28 augustus)
- 301 Regionale grofvuilstortplaats in het zuidwestelijke deel van de provincie Noord-Holland (18 september)
- 296 Modificatie raffinaderij Shell Pernis (21 september)
- 273 Uitbreiding energiecentrale Maasvlakte (1 oktober)
- 299 Bouwlocatie Amersfoort (5 oktober)

¹³ De adviezen staan in chronologische volgorde; de nummers zijn de (bij de Commissie intern gebruikte) nummers van de projecten zoals die in bijlage 7 worden beschreven. De datum geeft aan, op welke dag het advies is uitgebracht.

- 305 Afvalverwijderingsinrichting Wieringermeer (8 oktober)
- 306 Herontgronding en (her)inrichting in het gebied Osen (gemeente Linne) (26 oktober)
- 300 Corridorstudie Amsterdam - Utrecht (30 oktober)
- 307 Rijksweg 14, Verlengde Landscheidingsweg (31 oktober)
- 297 Uitbreiding filterpersinstallatie Heerenveen (9 november)
- 308 Baggerspeciedepot Hollandsch Diep (9 november)
- 309 Provinciaal Ontgrondingenplan Limburg, deelplan grind en beton- en metselzand (16 november)
- 311 Golfbaan Herfte Wijthmen te Zwolle (20 november)
- 310 Beleidsplan baggerspecie provincie Gelderland (26 november)
- 190a Mestverwerkingsinstallatie Kronenbergerheide b.v. te Sevenum (12 december)
- 312 Composteringsinrichting Alphen a/d Rijn (19 december)

Daarnaast bracht de Commissie één advies voor aanvullende richtlijnen uit. Het betrof het volgende advies:

- 120 Aanbevelingen voor de uitbreiding van de aanvullende richtlijnen voor de inhoud van het aanvullend MER "Uitbreiding Luchthaven Maastricht" (9 februari)

Voor een beschrijving van deze projecten wordt verwezen naar bijlage 7. Een aantal projecten wordt hier kort besproken, omdat met name bij deze projecten, met een veelheid van alternatieven op verschillende niveaus, sprake was van nieuwe methodologische ontwikkelingen:

Corridorstudie Amsterdam-Utrecht (300)

De startnotitie voor de m.e.r. bij de corridorstudie Amsterdam - Utrecht gaf aan, dat in het MER zowel strategische vragen (*wat is de beste infrastructuur tussen Amsterdam en Utrecht?*) als tracékeuzen (*waar moeten eventuele uitbreidingen van de infrastructuur precies komen?*) aan de orde zouden komen. De Commissie ging in haar richtlijnenadvies op deze twee niveaus in en stelde voor om op strategisch niveau eerst van een aantal alternatieven een beperkt aantal milieueffecten te beschouwen; daarna zouden slechts één of enkele strategische alternatieven op tracékeuze-niveau hoeven worden uitgewerkt, waarbij uiteraard ook alternatieven moeten worden onderscheiden. Omdat op een dergelijke tussentijdse afbakening later kritiek zou kunnen komen, deed ze de suggestie om bij de strategische keuze tussentijds informatie openbaar te maken.

Berging baggerspecie Ketelmeergebied (295)

Bij het begin van dit project was nog niet duidelijk welke richting het landelijke beleid voor de berging en verwerking van baggerspecie zou opgaan. Dit had tot gevolg dat nog een groot aantal alternatieve oplossingen mogelijk was. Daarnaast vormden zowel de locatiekeuze als de inrichtings- en uitvoeringswijze onderdeel van de m.e.r. In haar advies voor richtlijnen heeft de Commissie zich geconcentreerd op een gefaseerde aanpak.

Om het grote aantal alternatieven af te wegen heeft de Commissie voorgesteld om multicriteria-analyse toe te passen. Zij heeft hiervoor in haar advies een aantal aanbevelingen gedaan.

Structuurschema Landbouw, Natuur en Openluchtrecreatie (LNO) (264)

Een ander complex project waarover de Commissie het afgelopen jaar adviseerde, is de m.e.r. voor het structuurschema LNO. Hierin vindt de afweging plaats van de functies in het landelijke gebied, zoals landbouw, natuurbeheer, bosbouw, recreatie enz. Delen van het structuurschema zijn m.e.r.-plichtig: landinrichting en de locatiekeuze van gebieden voor nieuwe recreatieprojecten binnen de Randstadgroenstructuur. Vooral het hoge abstractieniveau maakte de aanpak van deze m.e.r. moeilijk. Volgens de Commissie leek het de meest begaanbare weg om essayistische beschouwingen op te zetten over een aantal gedachtenconstructies. Zij heeft daarbij wel gewezen op de beperkte betekenis van onderzoek naar milieu-effecten van landinrichtings- en recreatieprojecten op dit niveau, omdat deze zijn geabstraheerd van plaats, tijd, karakteristiek en functies van gebieden.

2.3 Toetsingsadviezen

In 1990 werden 25 toetsingsadviezen uitgebracht, tegen 24 in 1989. Dit betrof de volgende projecten:

- 186a Golfbaan 'Het Zelle' te Hengelo (Gld.) (5 januari)
- 170 Westrandweg Amsterdam (A5) en hoofdwegennet regio Schiphol (interim-toetsingsadvies 26 januari, integraal toetsingsadvies 1 juni)
- 184 Stortplaats Lickebaert te Vlaardingen (21 februari)
- 172 Stadsgewestpark Noorddijk te Groningen (2 maart)
- 211 Composteerinrichting Amersfoort (29 maart)
- 231 Woningbouwlocatie Purmerend (17 april)
- 212 Uitbreiding stortplaats Zoetermeer Noordwest (19 april)
- 130 Stortplaats De Dolten, gemeente Scharsterland, aanvullend toetsingsadvies (5 juni)
- 182 GAVI Zuid-Holland West (6 juni)
- 205 VerTech-installatie te Apeldoorn (8 juni)
- 114 Westerschelde oeververbinding (11 juni)
- 251 Locatiekeuze afvalverbrandingsinstallatie Cluster-West Brabant (14 juni)
- 257 Golfbaan Valkenburg (15 juni)
- 260 Bedrijventerrein Heierhoeve te Venlo (25 juli)
- 227 Verwerking/berging jarosiet Budelco b.v. (3 augustus)
- 198 Geïntegreerde afvalverwerkingsinrichting Wijster (16 augustus)
- 208 Reststoffenverwerking Boeldershoek, gemeente Hengelo en Enschede (28 augustus)
- 229 Composteerinrichting Purmerend (21 september)
- 226 Baanverlegging circuit Zandvoort (17 oktober)
- 193 Tweede provinciaal afvalstoffenplan Utrecht (24 oktober)
- 160 Waterbeheer Veerse Meer (26 oktober)
- 263 Ethylbenzeen- en styreenfabrieken Dow Benelux te Terneuzen (19 november)
- 191a Golfbaan 'De Witdonk' te Meijel en Roggel (7 december)
- 282 Archeologisch themapark 'Archeon' Alphen aan den Rijn (20 december)

Bij 6 van deze toetsingen bood het MER naar het oordeel van de Commissie en/of de insprekers te weinig informatie voor de besluitvorming. Bij deze projecten is de procedure als gevolg hiervan in belangrijke mate vertraagd.

Bij het project *reststoffenverwerking Boeldershoek* (208) leidde dit ertoe, dat het bevoegde gezag in korte tijd de aanvullende informatie verzamelde en toezond aan de insprekers en de Commissie, waarbij de

inspraak- en adviseringstermijn werd verlengd. De Commissie nam de aanvullende informatie mee bij de beoordeling van het MER.

Bij het project *golfbaan 'De Witdonk'* (191a) werd de Commissie verzocht haar advisering op te schorten, aangezien het bevoegde gezag en de initiatiefnemer naar aanleiding van inspraakreacties en de te verwachten inhoud van het toetsingsadvies van de Commissie besloten het MER aan te vullen. De toetsing werd opnieuw gestart, toen de aanvulling op het MER gereed was.

Bij het project *stortplaats 'De Dolten'* (130) had de Commissie in haar toetsingsadvies van augustus 1988 gesteld, dat het MER onvoldoende informatie bevatte voor een verantwoorde besluitvorming. In 1990 diende de initiatiefnemer een aanvulling op het MER in. De toetsingsfase werd opnieuw gestart en is inmiddels afgerond. Naar het oordeel van de Commissie bevatte het MER tezamen met de aanvulling nu wel voldoende informatie voor een verantwoorde besluitvorming.

Bij de projecten *golfbaan Rosmalen* (210a) en *themapark 'Diamonda' te Lelystad* (218) heeft het bevoegde gezag, naar aanleiding van de bespreking van het concept-advies, de Commissie gevraagd het uitbrengen van haar advies tot nader bericht uit te stellen. Aan het einde van het jaar was nog geen bericht ontvangen over de verdere voortgang van de procedures.

Na het openbaar maken van het MER *Westrandweg/Hoofdwegennet regio Schiphol* (170) werden, mede op verzoek van de Commissie, de mogelijkheden nader onderzocht om met openbaar vervoer knelpunten te verminderen. Tevens werd naar aanleiding van inspraakreacties alsnog een alternatief tracé uitgewerkt, dat eerder (in een iets andere vorm) op verkeerstechnische gronden was afgewezen. Op verzoek van de Minister bracht de Commissie een (interim-) toetsingsadvies uit, nadat het aanvullende rapport over het openbaar vervoer was verschenen. Pas nadat ook het aanvullende rapport over het alternatieve tracé (het zg. Badhoevedorp-alternatief) openbaar was gemaakt, ronde de Commissie haar toetsingswerk af met een integraal toetsingsadvies.

Geconcludeert kan worden dat, voorzover de Commissie constateert dat het MER onvoldoende informatie bevat, het bevoegde gezag in het algemeen bereid is hieraan op één of andere wijze tegemoet te komen. De procedure die dan gevolgd wordt verschilt per project.

2.4 Voortoetsing en voorlopige toetsing

Steeds vaker vraagt de initiatiefnemer en/of het bevoegde gezag de Commissie om, vooruitlopend op de 'formele' toetsing, al een oordeel over het MER te geven. Hieronder wordt op de verschillende mogelijkheden ingegaan, waarbij tevens wordt aangegeven hoe de Commissie handelde, wanneer zij zo'n verzoek ontving. De Commissie tekent daarbij wel aan, dat aan een dergelijke beoordeling geen 'rechten' kunnen worden ontleend. Zij is tijdens de formele toetsingsfase niet gebonden aan het 'voorlopig oordeel'.

Beoordeling van concept-MER'en

Dit betreft de situatie, waarin *de initiatiefnemer* de Commissie een oordeel over het concept-MER vraagt. Het MER is dan nog niet ingediend bij het bevoegde gezag.

Op een verzoek wordt alleen ingegaan, als het bevoegde gezag van dat verzoek op de hoogte is. De Commissie suggereert dan eerst het oordeel van het bevoegde gezag te vragen.

In principe bekijkt de werkgroepsecretaris het MER; deze kan voor bepaalde aspecten één of meer deskundigen van de werkgroep inschakelen. In een gesprek met initiatiefnemer verwoordt de secretaris het oordeel over het concept-MER. De deskundigen zijn niet gebonden aan deze beoordeling bij de formele toetsing.

Voortoetsing

Dit zijn de gevallen, waarin *het bevoegde gezag* de Commissie verzoekt een oordeel over het MER te geven ten behoeve van de aanvaardbaarheidsbeoordeling ex art. 41r Wabm of, als initiatiefnemer en bevoegd gezag dezelfde zijn, ten behoeve van de interne beslissing of het MER bekend kan worden gemaakt.

Het MER wordt door de werkgroep van de Commissie bestudeerd; het gaat daarbij om een eerste indruk. Tenzij de werkgroep vrijwel geen opmerkingen over het MER heeft, vindt vervolgens een gesprek plaats tussen bevoegd gezag, werkgroep en initiatiefnemer. De bijeenkomst vindt plaats onder verantwoordelijkheid van het bevoegde gezag.

De werkgroep verbindt meestal geen algemene conclusie ('wel of niet voldoende informatie') aan haar eerste oordeel. Zij kan dit echter wel doen, als zou blijken dat het MER duidelijk tekort schiet als onderbouwing voor de besluitvorming.

Voorlopige toetsing

Deze vorm van toetsing doet zich voor, als het MER zonder vergunningaanvraag of concept-besluit ter inzage is gelegd. In verband met art. 41ad, lid 1, art. 41af en art. 41z kan de Commissie het MER dan niet formeel toetsen.

Er wordt op dezelfde wijze gehandeld als bij voortoetsingen.

Combinatie

Het kan voorkomen, dat het bevoegde gezag de Commissie vraagt het eindconcept-MER (dat nog niet formeel is ingediend) te beoordelen om op basis van dit oordeel ook de aanvaardbaarheid van het MER te kunnen beoordelen. In dat geval kan de werkwijze zijn: de hele werkgroep bekijkt het concept-MER en bij de bespreking zijn alle betrokken partijen aanwezig. Voor het overige wordt de lijn gevolgd van de voortoetsing en voorlopige toetsing.

2.5 Ontheffingsadviezen

Het aantal verzoeken om ontheffing van de m.e.r.-plicht dat bij de Ministers van VROM en van LNV werd ingediend, is ten opzichte van 1989 gedaald. Werden in 1989 nog negen verzoeken ingediend, in 1990 waren dit er vijf. Deze daling kan waarschijnlijk worden verklaard uit de ervaring, dat het vaak lastiger is een ontheffingsprocedure dan een m.e.r.-procedure te doorlopen. Ook kunnen bij een ontheffingsprocedure beroepen tegen het ontheffingsbesluit een belangrijke vertraging veroorzaken.

De Commissie adviseerde over vier ontheffingsverzoeken die waren gebaseerd op de verwachting, dat er geen belangrijke nadelige milieueffecten te verwachten zouden zijn¹⁴]. Het betrof de volgende projecten:

- 265 Ombouw rijksweg 59, gedeelte Rosmalen - Geffen (9 mei)
- 304 Toelating van Carbo SEA oliehoudende boorvloeistoffen (5 september)
- 303 Woningbouw- en recreatieplan 'het Goese Meer' (13 september)
- 302 Opslag van pluimveemest door LEGRO B.V. te Asten (3 oktober)

In 1990 werd één ontheffingsverzoek ingediend met als argument dat voor dezelfde activiteit al een MER was gemaakt en dat een nieuw MER geen nieuwe informatie zou opleveren¹⁵]. Het betrof het volgende project:

- 292 Verbrandingsinstallatie voor zuiveringsslib Gevudo Dordrecht (11 juni)

In al deze gevallen heeft de Commissie geadviseerd de gevraagde ontheffing te verlenen.

De adviezen van de Commissie werden voor bovengenoemde projecten door de beide Ministers gevolgd.

2.6 M.e.r. en HELP

In 1990 bracht de Commissie in het kader van de evaluatie van de werking van m.e.r. twee adviezen uit over HELP-rapporten:

- 246 Toetsingsadvies van het HELP-rapport van de rullverkaveling Baarle-Nassau (18 januari)
- 278 Toetsing HELP-rapporten landinrichtingsprojecten aan m.e.r. criteria (27 februari)

In het laatstgenoemde advies aan de Ministers van VROM en van LNV gaf de Commissie op basis van haar ervaringen bij de toetsing van vier landinrichtingsprojecten (project 128, 156, 174 en 246) een overzicht van een aantal algemene procedurele en inhoudelijke verschillen tussen de HELP-methode en de m.e.r.-procedure.

14 Art. 41e, lid 1 sub a van de Wabm, zie voetnoot 9

15 Art. 41e, lid 1 sub c van de Wabm, zie voetnoot 10

Zo kent de m.e.r.-procedure ten opzichte van de HELP-methode een aantal extra procedurele voorzieningen, die een zorgvuldige en openbare procedure waarborgen. Dit zijn voorzieningen zoals de vaststelling van project-specifieke richtlijnen, de beoordeling van het onderzoek door een onafhankelijke Commissie, de wettelijk vastgelegde inbreng van derden via inspraak tijdens verschillende fasen in de procedure en de wettelijk vastgelegde motiveringsplicht bij de besluitvorming.

Eén van de belangrijkste inhoudelijke verschillen tussen HELP en m.e.r. is het beschrijven van de alternatieven. Tot de in het MER te beschrijven alternatieven behoort in elk geval het alternatief met de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming van het milieu (art. 41j, lid 3 van de Wabm). Dit alternatief moet realiseerbaar zijn en met dezelfde mate van detail als de voorgenomen activiteit worden beschreven.

De HELP-methode kent geen verplichting alternatieven op te nemen. De HELP-rapporten, die door de Commissie getoetst zijn, bevatten geen volwaardige plan-alternatieven, noch werd melding gemaakt van alternatieven die tijdens de planvorming aan de orde waren geweest, maar niet in het uiteindelijke plan zijn opgenomen.

Ten aanzien van de beschrijving van de bestaande toestand van het milieu en de gevolgen van de voorgenomen activiteit hoeven er tussen een HELP-rapport en een MER geen verschillen te bestaan. Beide methoden zijn er immers op gericht een beschrijving te geven van de effecten van de voorgenomen activiteit. Voor de beschrijving van de milieugevolgen was bij de getoetste HELP-rapporten geen gebruik gemaakt van de meest recente beschikbare kennis en methoden, waardoor onnodig onzekerheden in de te verwachten milieugevolgen zijn blijven bestaan.

Het volgen van de effecten gedurende en na uitvoering van de landinrichting en het eventueel treffen van nadere maatregelen, is in de landinrichtingsprocedure niet expliciet geregeld. De m.e.r.-procedure daarentegen kent een regeling voor evaluatie achteraf.

In haar advies constateerde de Commissie, dat milieu-effectrapportage ten opzichte van de HELP-methode een betere garantie biedt voor een volwaardige plaats van het milieubelang in het besluitvormingsproces. De Commissie heeft zich onthouden van een oordeel over de vraag, of deze conclusie ook voor andere landinrichtingsplannen geldt.

Met het uitbrengen van het bovengenoemde advies zijn de werkzaamheden van de Commissie ten aanzien van de vergelijking van HELP en m.e.r., in het kader van de evaluatie van de werking van m.e.r., voltooid.

Het ECW-advies bevat de aanbeveling landinrichtingsprojecten m.e.r.-plichtig te maken.

De Wabm (art. 41ak, tweede lid en art. 41al tot en met 41aq) bevat de bepaling dat bij het nemen van een m.e.r.-plichtig besluit, tevens een programma wordt vastgesteld voor de wijze waarop de feitelijk optredende milieugevolgen van de betreffende activiteit worden onderzocht en hoe met de resultaten van dat evaluatie-onderzoek moet worden omgegaan.

Deze evaluatie in het kader van m.e.r. kan bijvoorbeeld voor een concreet project op uitvoeringsniveau de volgende onderdelen omvatten:

- **controle/inspectie** op de uitvoering volgens de vergunningvoorschriften van de bouw, de inrichting, het functioneren tijdens het gebruik en na het buiten gebruik stellen (nazorg);
- **meting en registratie** van bepaalde uitwerpen en veranderingen in het milieu die aan de betrokken activiteit zijn toe te schrijven;
- **evaluatie** van de verzamelde resultaten (liggen feitelijke effecten binnen voorziene grenzen, verificatie van de voorspellingen, evaluatie van doeltreffendheid van toegepaste milieubescherpende maatregelen);
- **aanvullende (corrigerende) maatregelen** bepalen en waar nodig of wenselijk uitvoeren wanneer blijkt dat de activiteit in belangrijke mate meer nadelige gevolgen voor het milieu heeft dan die welke bij het nemen van het besluit werden verwacht;
- opzetten en in stand houden van een goede **managementstructuur** voor de evaluatie/nazorg (verantwoordelijkheden, coördinatie, communicatie, budgettering).

De praktijkervaring met de opstelling en implementatie van evaluatie-programma's in het kader van m.e.r. is nog relatief gering. Overigens komen bij de gebruikelijke vergunningprocedures de bovengenoemde onderdelen van evaluatie achteraf ook al (deels) aan de orde.

Hoewel het aantal genomen m.e.r.-plichtige besluiten inmiddels is toegenomen tot 40, zijn er slechts enkele projecten die het stadium van uitvoering en gebruik hebben bereikt. Het wachten is op het beschikbaar komen van de eerste resultaten van evaluatie-onderzoek, zoals van de projecten *Bergring baggerspecie uit het benedenrivierengebied* (102) en *C2-deponie op de Maasvlakte* (111).

Met de opstelling van evaluatie-programma's is al enige ervaring opgedaan. In 1990 hebben de Ministeries van VROM en van LNV een brochure uitgegeven over evaluatie bij m.e.r. voor afvalstoffenplannen¹⁶. In 1991 zal deze worden gevolgd door een brochure over evaluatie bij m.e.r. voor concrete projecten, die onder hoofdstuk 3 van de Wabm vallen.

¹⁶ "Brochure over het opstellen van het evaluatie-onderzoeksprogramma bij milieu-effectrapportage voor afvalstoffenplannen", Reeks Milieu-effectrapportage, nr. 37, Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.

Om bij het besluit tevens een evaluatie-programma te kunnen vaststellen, is het nodig vroegtijdig met de voorbereiding daarvan te beginnen. Het is van belang om prioriteiten te stellen bij de evaluatie; niet voor alle punten is het zinvol om achteraf de beschrijvingen in het MER te controleren. Met name milieu-effecten die rechtstreeks en eenduidig kunnen worden toegeschreven aan de betrokken activiteit en die nog te beïnvloeden zijn door corrigerende maatregelen, komen voor evaluatie in aanmerking. Voor een duidelijk oorzakelijk verband tussen feitelijk optredende milieu-effecten en het betrokken project is ten minste een duidelijke bepaling van de Ausgangssituatie en van de externe ontwikkelingen van belang.

De indruk bestaat, dat overheidsinstanties niet altijd optimaal gebruik maken van de mogelijkheden van evaluatie in het kader van m.e.r. Evaluatie achteraf kan leiden tot een betere handhaving van de milieuwetgeving en tot een stimulans voor een milieubewuste bedrijfsinterne milieuzorg, ondermeer door een systematische controle van de feitelijke milieu-effecten. Bij plannen kan evaluatie in het kader van m.e.r. zinvol worden gecombineerd met plan-evaluatie.

Voor analoge, toekomstige projecten kan het een doelmatiger en doeltreffender uitvoering van het project en de m.e.r. daarvoor betekenen, met eventueel kostenbesparingen voor het bevoegde gezag en de initiatiefnemer.

Met name bij toetsingsadviezen besteedt de Commissie expliciet aandacht aan het belang van evaluatie achteraf en geeft soms enkele aanwijzingen voor het nader uitwerken van een dergelijk programma, mede op basis van de informatie in het MER.

Vanwege het ontbreken van voldoende praktijkervaringen is de mogelijkheid die door art. 41a^q van de Wabm geboden wordt, om evaluatie achteraf in een uitvoeringsbesluit nader te regelen, nog niet gebruikt. Toch verdient het overweging daarop vooruitlopend een aantal aspecten duidelijker te regelen. Hierbij kan met name worden gedacht aan regels voor de herkenbaarheid van het onderdeel evaluatie bij het besluit, aan duidelijke termijnstelling voor (tussentijdse) rapportage en aan criteria voor de verdeling van de taken en verantwoordelijkheden tussen het bevoegde gezag en de initiatiefnemer.

2.8 Evaluatie van de m.e.r.-regeling in de Wabm

Een belangrijke gebeurtenis dit jaar was het verschijnen van het rapport van de Evaluatiecommissie Wet algemene bepalingen milieuhygiëne (ECW)¹⁷ aangeboden aan de Ministers van Volkshuisvesting, Ruimte-

¹⁷ "Naar een volwaardige plaats", advies over de werking van de regeling milieu-effectrapportage uit de Wet algemene bepalingen milieuhygiëne, op 7 augustus 1990 aangeboden aan de Ministers van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (ECW advies nr.3).

lijke Ordening en Milieubeheer (VROM) en van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV). Dit rapport bevat een evaluatie van de milieu-effectrapportage in Nederland en is uitgebracht aan de regering in het kader van de evaluatie van de m.e.r.-regeling in de Wabm krachtens art. 41b en art. 80 daarvan.

De ECW komt tot de conclusie dat m.e.r. een redelijk functionerend instrument is, dat milieu-informatie in de besluitvorming inbrengt en in veel gevallen bestaande procedures stroomlijnt. De conclusies van de ECW sluiten aan bij de ervaringen van de Commissie tot nu toe. Daarnaast signaleert de ECW in haar advies een aantal knelpunten en doet aanbevelingen voor het oplossen daarvan. De Commissie heeft bij brief van 27 september 1990 aan de Ministers van VROM en van LNV haar reactie gegeven op deze aanbevelingen.

2.9 Database 'Infor-mer'

In het jaarverslag over 1989 werd melding gemaakt van de voorbereiding van de database 'Infor-mer'. Deze database is nog niet operationeel. In 1990 is verder gewerkt aan bundeling van gegevens in de proefversie van het programma en het uittesten van deze proefversie.

In de database zullen per m.e.r.-project of m.e.r.-ontheffingsprocedure diverse (zowel procedurele als inhoudelijke) gegevens worden opgenomen. Deze gegevens zullen per (sub)fase van elke procedure opvraagbaar zijn; ook zal het mogelijk zijn om de gegevens van een bepaalde groep projecten (bijv. alle projecten rond chemisch afval) op te vragen.

De planning is er op gericht de database vóór 1 januari 1992 in een bruikbare versie beschikbaar te hebben.

2.10 Cursussen, seminars en workshops

In 1990 leverden medewerkers van het secretariaat en/of (plaatsvervangend) voorzitters inbreng bij o.a. de volgende cursussen, seminars en bijeenkomsten:

- m.e.r.-cursus van de Stichting Post Hoger Technisch Onderwijs Amsterdam
- m.e.r.-cursus Geoplan
- m.e.r.-cursus van de academie Nieuw Rollecate te Deventer
- cursus milieukunde Instituut voor Milieuvraagstukken-VU te Amsterdam
- m.e.r.-cursus voor regionale consultants van het Ministerie van Economische Zaken
- cursus milieukunde TAUW Infraconsult Deventer
- m.e.r.-cursus van Rijkswaterstaat
- bijeenkomst provinciale m.e.r.-coördinatoren te Arnhem
- studiedag Nederlandse Golf federatie
- universitaire beroepsopleiding milieukunde van het IVM
- m.e.r.-cursus van het orgaan voor postacademisch onderwijs natuurwetenschappen PAON
- cursus milieu-effecten en m.e.r. van de Open Universiteit
- begeleidingscommissie onderzoek 'wegingsmethoden'
- begeleidingscommissie brochure evaluatie achteraf
- symposium SCMO/TNO/WL over m.e.r. bij strategische beslissingen

- 5th Intensive Training Course on Environmental Impact Assessment and Management, Centre for Environmental Management and Planning te Aberdeen, UK
- Zweiter Kongress Umweltverträglichkeitsprüfung (UVP) und Kommunale Umweltplanung in Freiburg

Daarnaast werd op het secretariaat van de Commissie een stagiaire van de KU Nijmegen begeleid.

2.11 Verzelfstandiging van de Commissie m.e.r.

In het vorige jaarverslag werd ingegaan op het voornemen de Commissie, te zamen met de Centrale Raad voor de Milieuhygiëne (CRMH), te verzelfstandigen.

Deze verzelfstandiging heeft nog niet plaatsgevonden. Momenteel beziet de regering, welke reële voordelen deze verzelfstandiging kan hebben.

2.12 Ondersteuning van de ICEA Working Group

De materiële ondersteuning van de 'Working group on an International Commission for Environmental Assessment' (ICEA) werd in de loop van 1990 beëindigd. Op 9 maart 1990 bracht de voorzitter van de Working Group, mr. A.A.M.F. Staatsen, het eindrapport van de Working Group uit aan de Ministers van VROM en van Ontwikkelingssamenwerking¹⁸. p Op basis van een viertal proefprojecten, uitgevoerd in 1988 en 1989 in Costa Rica, het Caraïbisch gebied, Indonesië en Zimbabwe, concludeert het eindrapport dat er in ontwikkelingslanden een behoefte bestaat aan een organisatie zoals ICEA met het oog op de volgende taken:

- *'help in the establishment of environmental assessment and legislation and/or administrative procedures*
- *assistance in institution building and training, including on-the-job training*
- *carrying out scoping exercises or preliminary environmental assessments*
- *undertaking rapid assessment of projects which are soon to be developed or are underway*
- *examining alternative options for development*
- *outside review of completed assessments*
- *guidance concerning monitoring procedures and evaluation.'*

De Ministers van VROM en van Ontwikkelingssamenwerking hebben toegezegd te zullen laten onderzoeken hoe een internationale commissie voor m.e.r. geoperationaliseerd en gefinancierd kan worden.

18 Final Report of the Working Group on an International Commission for Environmental Assessment. ICEA Report nr. 5, Utrecht, March 1990

Milieutoets voor ontwikkelingssamenwerkingsprojecten

In de toekomst zal volgens een formele procedure moeten worden nagegaan of projecten die worden voorgesteld voor financiering in het kader van de Nederlandse bilaterale ontwikkelingssamenwerking, al dan niet moeten worden onderworpen aan een milieutoets. Dit heeft het Directoraat-generaal voor de Ontwikkelingssamenwerking van het Ministerie van Buitenlandse Zaken in mei 1990 bekend gemaakt.

Indien een milieutoets nodig is, dan dient dit te gebeuren in een aantal stappen die volledig ingepast moeten worden in de projectcyclus van dergelijke projecten (identification, formulation, appraisal, implementation, evaluation).

Het secretariaat was betrokken bij de opstelling van deze milieutoets. Ook is het secretariaat behulpzaam bij de invoering en verdere uitwerking van de milieutoets in de verschillende procedurestappen. Zo wordt meegewerkt aan de voorbereiding van m.e.r.-trainingscursussen voor ambassadepersoneel, dat betrokken is bij de identificatie en begeleiding van Nederlandse ontwikkelingsprojecten. In april en mei 1991 zullen daarvoor proefcursussen starten in Senegal, Kenia en Indonesië.

Overige internationale contacten

Verenigd Koninkrijk

In de loop van 1990 werd de Commissie geïnformeerd over de oprichting van het *Institute for Environmental Assessment* in het Verenigd Koninkrijk. Dit instituut zal zich bezighouden met de kwaliteitscontrole van het m.e.r.-proces in het Verenigd Koninkrijk. Het instituut is opgericht op initiatief van het bedrijfsleven om, samen met adviesbureaus en local planning authorities, de kwaliteit van m.e.r. te vergroten.

Het Institute for Environmental Assessment wil de ervaringen gebruiken met m.e.r. in Nederland en de rol van onafhankelijke deskundigheid daarin. In 1990 vonden met dat doel twee ontmoetingen plaats in Nederland en Engeland. Meer contacten zijn gepland voor 1991.

België

Dit jaar is opnieuw een bezoek gebracht aan de Administratie voor Ruimtelijke Ordening en Leefmilieu van de Vlaamse Gemeenschap, waar de Vlaamse m.e.r.-regeling onder ressorteert. Daarbij is informatie uitgewisseld over de ontwikkelingen in de beide m.e.r.-systemen. Het contact heeft er ook toe geleid, dat in enkele gevallen Vlaamse deskundigen in een werkgroep van de Commissie zitting hebben genomen.

EEG

In mei 1990 heeft een medewerker van het secretariaat een EEG-workshop in Avignon bijgewoond, over m.e.r.-training en onderzoek. Op de

workshop, waar alle lidstaten en Hongarije vertegenwoordigd waren, is informatie uitgewisseld over de stand van zaken op het gebied van m.e.r., m.e.r.-trainingen en onderzoek en de toepassing van m.e.r. op beleidsplanniveau. Het verslag hiervan zal begin 1991 worden gepubliceerd.

Italië

In het voorjaar van 1990 heeft een medewerker van het secretariaat van de Commissie als adviseur deelgenomen aan een 'Arbeitskonferenz' te Bozen, georganiseerd door de autonome provincie Südtirol/Alto Adige in Italië. Het voornemen bestaat een academie op te richten die zich ondermeer zal richten op m.e.r. bij projecten in de alpine regio. Ook ligt het in de bedoeling enkele proefprojecten met m.e.r. uit te voeren.

Vanuit de ervaringen met m.e.r. in Nederland is geadviseerd over het ontwerp van een wet inzake m.e.r., die deze autonome provincie als gevolg van de EG-richtlijn in haar wetgeving moet verwerken. In dit wetsvoorstel is ondermeer een commissie van onafhankelijke deskundigen als adviesorgaan opgenomen.

Hongarije

In februari 1990 heeft een medewerker van het secretariaat deelgenomen aan een Nederlandse delegatie naar Hongarije die, in het kader van een Memorandum of Understanding van de beide milieu-ministeries, Nederlandse en Hongaarse ervaringen met m.e.r. heeft besproken. De besprekingen hebben plaatsgevonden met vertegenwoordigers van diverse Hongaarse ministeries en universiteiten. Het doel van de delegatie was om de initiatieven te ondersteunen, die er op dit moment bestaan om m.e.r. in Hongarije in te voeren. Afgesproken is om in 1991 een Hongaarse delegatie in Nederland te ontvangen.

Tsjecho-Slowakije

Op uitnodiging van medewerkers van het Tsjechische Ministerie van Milieu is een medewerker van het secretariaat, als deelnemer aan een missie, naar Praag geweest om verschillende instanties informatie te geven over het Nederlandse m.e.r.-systeem.

3.1 Inleiding

Ten behoeve van een concrete activiteit dienen besluiten op diverse niveaus genomen te worden: besluiten over doelstellingen, locaties en uitvoeringsaspecten (incl. beheer). Soms bestaat er m.e.r.-plicht op diverse niveaus: voor een afvalverbrandingsinrichting geldt bijvoorbeeld m.e.r.-plicht voor zowel het besluit tot verbranden en de locatiekeuzes in het PAP (beleidsmer) als voor de Afvalstoffenwetvergunning (projectmer). Soms echter is een dergelijke scheiding niet mogelijk: ofwel omdat voor de betreffende m.e.r.-plichtige activiteit geen beleidsplan wordt vastgesteld, ofwel omdat het vastgestelde beleidsplan verouderd is en een nieuw beleidsplan nog op zich laat wachten. In die gevallen zullen binnen één besluitvormingsprocedure besluiten op meerdere niveaus genomen worden. Het MER dient dan ook voor meerdere besluitvormingsniveaus de juiste informatie te bieden. Dit levert specifieke problemen op, die in de praktijk soms opgelost worden door een fasering aan te brengen in het MER of de m.e.r.-procedure. Onderstaand wordt een overzicht gegeven van mogelijkheden tot fasering, zoals die in de praktijk tot nu toe zijn toegepast en worden de eerste ervaringen met fasering bij de Commissie besproken.

3.2 Fasering

Indien een initiatiefnemer bij het opstellen van een MER probeert meer niveaus van besluitvorming te overbruggen, blijkt het in de praktijk vaak ondoenlijk en ondoelmatig in het MER het hele spectrum van doelstellings-, locatie-, uitvoerings- en beheersalternatieven tot het einde toe mee te nemen. Dit zou zeer veel werk en een overvloed aan informatie in het MER betekenen. De besluitvorming is daar niet mee gediend.

Beter is het door stapsgewijze besluitvorming via doelstellings-, locatie- en uitvoeringsniveau tot een keuze van de uiteindelijk gedetailleerd in het MER te beschrijven alternatieven te komen. Meestal wordt het besluitvormingsproces ingedeeld in twee fases. Indien de uiteindelijk te nemen beslissing een locatiekeuze is, wordt in de eerste fase vaak bepaald wat de doelstellingen zijn en welke criteria en randvoorwaarden dienen te gelden bij de uiteindelijke locatiekeuze. Tevens wordt vaak al een eerste inperking van potentiële locaties uitgevoerd. In de tweede fase wordt de definitieve locatie gekozen.

Indien de m.e.r.-plichtige beslissing het verlenen van een milieuvergunning is, bestaat de eerste fase vaak uit de locatiekeuze (deze is op zich dan meestal niet m.e.r.-plichtig) en de tweede fase uit een keuze uit diverse uitvoeringsmogelijkheden en beheersmaatregelen.

Indien gefaseerd wordt, dient er uiteraard wel op gelet te worden, dat het keuzeprocess in het MER duidelijk beschreven wordt en dat in

het MER voor elk niveau van besluitvorming de adequate milieu-informatie in de daarbij gewenste mate van detail is bijeengebracht. Tevens kan voor elk onderscheiden niveau een meest milieuvriendelijk alternatief worden ontwikkeld.

Bij een stapsgewijze inperking van het aantal mogelijke alternatieven moet de Commissie in haar richtlijnenadvies en het bevoegd gezag in haar richtlijnen aangeven welke aspecten en criteria moeten worden meegenomen in de diverse milieuafwegingen. Voor ieder niveau wordt de gewenste mate van detail aangegeven. De uiteindelijk overgebleven alternatieven worden gedetailleerd uitgewerkt.

In de m.e.r.-regeling in de Wabm is geen voorziening getroffen voor een fasering van de m.e.r.-procedure. Onderstaande mogelijkheden zijn in de praktijk ontwikkeld. Hoewel in de praktijk veel verschillende vormen van fasering voorkomen, zijn over het algemeen twee uiterste vormen van gefaseerde m.e.r. te onderscheiden (1 en 2) en een tussenvorm (3). De verschillende vormen van fasering onderscheiden zich door de mate waarin tussentijdse (MER-)documenten worden opgesteld, meer of minder formele tussenbesluiten worden genomen en de mate waarin tussentijds advisering of inspraak wordt gevraagd.

1. De fasering vindt plaats binnen het MER.

In dit geval vindt geen fasering van de m.e.r.-procedure plaats, maar heeft de fasering betrekking op de wijze waarop de initiatiefnemer het MER opstelt. Keuzes op opeenvolgende niveaus worden duidelijk na elkaar gedaan, steeds onderbouwd met (milieu-)informatie van de vereiste mate van detail. Tussentijds worden geen documenten gepubliceerd of formele besluiten genomen (door het bevoegd gezag). Ook vindt tussentijds geen advisering of inspraak plaats. Het uiteindelijke MER (waarin de fasering meestal duidelijk is terug te vinden) wordt met de besluitvorming op uitvoeringsniveau bekendgemaakt.

De Commissie kan bij deze vorm van fasering (delen van) het concept-MER voor de eerste inperking van te beschrijven alternatieven met de initiatiefnemer en het bevoegd gezag bespreken. Zij zal zich, omdat er geen tussenbesluit wordt genomen en er ook geen inspraakmogelijkheid is, daarbij beperken tot mondeling en informeel commentaar over het MER tot dan toe. Indien er conclusies zijn getrokken die de Commissie niet onderschrijft of ongemotiveerd vindt, kan de initiatiefnemer zijn MER nog bijsturen.

2. Het MER wordt in 2 afzonderlijke fasen opgesplitst.

In iedere fase wordt een MER opgesteld. Het 1e-fase-MER wordt samen met een tussenbesluit, waarin wordt aangegeven welke alternatieven in de tweede fase zullen worden uitgewerkt, bekendgemaakt en ter inzage gelegd. Vervolgens vindt inspraak en advisering plaats. De Commissie brengt een (schriftelijk) toetsingsadvies uit met daarbij aanvullende richtlijnen voor de tweede fase. Zij kan hierbij eventueel ook aangeven welke punten uit de eerste fase nog

niet voldoende zijn uitgewerkt (hierbij worden ook de opmerkingen uit de inspraak betrokken), zodat deze alsnog in de tweede fase kunnen worden meegenomen.

3. Een **tussenmogelijkheid** is, dat er weliswaar gewerkt wordt in twee fases, mét een tussenbesluit en een 1e-fase-MER als afzonderlijk document, alsmede een advies van de Commissie, maar **geen publicatie van tussenbesluit of 1e-fase-MER** plaatsvindt. Omdat er ook geen inspraakmogelijkheid is, zal de Commissie in het algemeen geen schriftelijk advies uitbrengen aan het bevoegde gezag, maar volstaan met een mondeling advies over het 1e-fase-MER en richtlijnen voor de tweede fase.

3.3 Voorbeelden van fasering

Voorbeelden bij mogelijkheid 1.

Bij het project *diepinfiltratie Overveen* (199) heeft de Commissie in haar advies voor richtlijnen met betrekking tot de alternatieven vijf hiërarchische niveaus onderscheiden:

- al dan niet uitvoeren van een diepinfiltratieproject;
- de omvang van het diepinfiltratieproject;
- de locatie van de diepinfiltratie;
- de inrichting van een diepinfiltratieproject;
- bedrijfsvoering, tereinbeheer en nadere beschermende maatregelen.

Op alle hierboven genoemde niveaus zijn zogenaamde "milieuvriendelijke alternatieven" te onderscheiden. Een combinatie van deze alternatieven kan leiden tot het meest milieuvriendelijke alternatief, waarbij optimaal rekening is gehouden met de diverse milieucriteria en nadere milieubeschermdende maatregelen.

De cruciale stap in deze procedure is de locatie-keuze (3). De hiervoor in concept-opgestelde delen van het MER, in het bijzonder de multicriteria-analyse (m.c.a.), zijn informeel besproken met de Commissie. Op basis hiervan is de m.c.a. opnieuw doorgerekend. Op deze wijze kreeg de initiatiefnemer enige zekerheid over een belangrijke tussenstap, alvorens het detail-onderzoek naar een beperkt aantal locaties werd uitgevoerd (4 en 5).

Voor het project oprichting van een *bergingslocatie voor baggerspecte in het Ketelmeergebied* (295) moeten meerdere beslissingen worden genomen:

- welke capaciteit?
- welke methode van bergen?
- welke locatie?
- welke inrichting en uitvoering?
- welke wijze van gebruik en beheer?

In feite is volgens de Wabm alleen de vergunningverlening voor het op of in de bodem brengen van afvalstoffen m.e.r.-plichtig (activiteit 18.2 van het Besluit m.e.r.). In dit geval betekent dat, dat alleen de stappen 4 en 5 onder de m.e.r.-plicht vallen. Voor de besluiten 1

tot en met 3 hoeft **alleen** m.e.r. uitgevoerd te worden, indien de besluiten over verwerking en berging van baggerspecie zouden worden opgenomen in een (provinciaal) afvalstoffenplan.

De initiatiefnemer, de Rijkswaterstaat directie Flevoland, heeft besloten om alle bovengenoemde besluiten met m.e.r. te behandelen. In eerste instantie worden de eerste 3 vragen behandeld, waarbij de milieu-afwegingen voor de mogelijke alternatieven worden beschreven. Aan de hand van de resultaten van deze globale behandeling wordt een keuze gemaakt over de benodigde capaciteit, de wijze van berging en de daarvoor in aanmerking komende locaties. De geselecteerde mogelijkheden zullen vervolgens in een tweede fase worden uitgewerkt.

Voorbeelden bij mogelijkheid 2.

Bij het project *grondwaterwinning Alblasserwaard-Vijfheerenlanden* (154) was op vrijwillige basis de locatiekeuze, naast de vergunningverlening aan m.e.r. onderworpen. Het project omvatte een regionaal onderzoek naar geschikte locaties voor de mogelijke uitbreiding van de grondwaterwinning; diep grondwater dan wel oevergrondwater. Voor de geselecteerde locaties zullen vergunningaanvragen voor grondwateronttrekking worden opgesteld. Formeel is de vergunningverlening ex artikel 14 Grondwaterwet (Gww) op grond van het Besluit m.e.r. het m.e.r.-plichtige besluit. Het bevoegde gezag heeft echter, op advies van de Commissie, gelet op de cruciale beslissingen die in deze voorfase van het m.e.r.-onderzoek worden genomen, hierover de inspraak en advisering belegd.

Het bevoegd gezag hoopte voor de vergunningverlening in aanmerking te komen voor ontheffing van de m.e.r.-plicht op grond van artikel 41e lid 1c (reeds eerder een MER gemaakt). Tijdens de toetsing van het MER bleek evenwel dat er nieuwe inzichten zijn die het gebruik van oevergrondwater voor drinkwater minder aantrekkelijk maken. De Commissie adviseerde bevoegd gezag het beleid ten aanzien van het bevorderen van oevergrondwaterprojecten te heroverwegen. De opdeling van de procedure in twee stappen heeft hier het voordeel gehad van een tijdige (her)bezinning op het (verouderde) beleid, waardoor niet onnodig een vergunningaanvraag tot in detail is opgesteld voor een locatie die waarschijnlijk toch zou stranden.

In het geval van project *Afvalverwerking (Zuid-) Oost Brabant* (176) wilde de initiatiefnemer in één keer de stap zetten van locatie- en systeemkeuze voor de afvalverwerking (uitwerkingsplan artikel 16 Aw) tot en met het detailontwerp van de inrichtingen (met een vergunningaanvraag Aw). De Commissie heeft geadviseerd, mede gezien de vele onzekerheden die nog in plannen scholen (o.a. met betrekking tot de omvang van het voorzieningsgebied), de procedure op te knippen. In het plan-MER zou de beleidskeuze beperkt gehouden kunnen worden tot de systeem- en de locatiekeuze voor de afvalverwerkingsinrichtingen. In latere instantie zou dan voor de gekozen locatie de vergunningenprocedure doorlopen kunnen worden. De initiatiefnemer heeft dit advies ter harte genomen en een Eindadvies/MER opgesteld over voornoemde vragen.

Uiteindelijk is het project gestrand op de nationale/boven-regionale beleidsontwikkelingen (LCCA). Tot een vergunningen-m.e.r. is het niet gekomen. Ook hier heeft de opdeling van de procedure voorkomen dat al tot in detail de vergunningaanvragen zijn voorbereid.

Voorbeelden bij mogelijkheid 3.

Bij het project *Hoogspanningsleiding Zwolle-Meeden* (275) speelde de kwestie dat het project alleen m.e.r.-plichtig was indien door de initiatiefnemer (Sep) en de betrokken provincies gekozen zou worden voor een bepaald corridor (door het Reestdal, een GLE). Niet deze corridorkeuze door de provincies (in het Streekplan), maar de latere beslissingen op uitvoeringsniveau, nl. de tracé-vaststelling door de Minister van EZ is evenwel aangewezen als m.e.r.-plichtig besluit. Ten tijde van deze beslissing is echter het bestuurlijk overleg tussen gemeenten, provincies, Rijk en Sep al afgerond en zijn de alternatieven precies. De Commissie is in overleg getreden met de initiatiefnemer en bevoegd gezag om de corridorkeuze ook in het MER op te nemen. Uiteindelijk is overeengekomen dat in het inleidend deel van het MER, aangeduid met "nulhoofdstuk", een vergelijking zal worden gemaakt tussen twee corridors van de 380 kV-Hoogspanningslijn, gelegen tussen Zwolle en Oosterhesselen. Op basis van deze vergelijking zou een keuze tussen beide corridors worden gemaakt en vastgelegd in de respectieve streekplannen. Indien gekozen wordt voor de Reestdal-corridor, zou de m.e.r. procedure op uitvoeringsniveau verder worden doorlopen. In geval gekozen wordt voor het zg. buisleidingencorridor zou de m.e.r.-procedure worden gestaakt.

Omdat de provinciale besturen van Drenthe en Overijssel mede op basis van dit nulhoofdstuk een keuze zouden maken over de in de streekplannen op te nemen corridor, heeft de Commissie een schriftelijke beoordeling over dit nulhoofdstuk gegeven. De Commissie heeft in haar richtlijnenadvies gepleit voor de openbaarheid van en de mogelijkheid tot inspraak op het nulhoofdstuk. Uiteindelijk heeft het nulhoofdstuk niet ter inzage gelegen. Wel zal het door G.S. Overijssel worden betrokken bij de streekplanprocedure.

De keuze van deze "tussen-procedure" was een compromis. De initiatiefnemer en het bevoegd gezag wilden over de corridorkeuze geen aparte m.e.r. (i.v.m. precedentwerking). Met de gekozen procedure werd evenwel wel bereikt dat milieuinformatie is bijeengebracht en betrokken bij de corridorkeuze op provinciaal niveau.

Bij het project *Westerschelde oeververbinding* (114) waren een groot aantal alternatieven in beeld. De Commissie adviseerde de selectie van alternatieven te verrichten in twee stappen. In de eerste stap kunnen alle in de startnota en in de inspraak naar voren gebrachte alternatieven worden beschouwd op hun verkeersplanologische en milieugevolgen. Deze stap wordt gevolgd door een inperking naar die alternatieven, die voldoen aan de doelstelling en aan de diverse randvoorwaarden. Hierover zou een tussenbesluit genomen dienen te worden (door G.S). De Commissie heeft zich bereid verklaard over dit

deel van het MER haar oordeel te geven. De geselecteerde alternatieven worden in de tweede stap nader uitgewerkt. De benadering in twee stappen vindt doorwerking in de afbakening van het studiegebied en de beschrijving van de bestaande toestand van het milieu en ook in de mate van detail van de beschrijving van de milieu-effecten. Bij de formele beoordeling en toetsing van de tweede fase kwam naar voren dat bezwaar bestond tegen het afvallen van een alternatief tracé bij het nemen van het tussenbesluit en dat het meest milieuvriendelijk alternatief onvoldoende aandacht had gegeven aan een oplossing door middel van een geboorde tunnel. De provincie Zeeland liet deze alternatieven wel nader onderzoeken, maar vond daarin geen aanleiding die informatie aan beoordeling en inspraak te onderwerpen.

3.4 Bespreking en conclusies

Het doorlopen van meerdere besluitvormingsniveaus (doelstellingen, locatie, uitvoering en beheer) binnen één m.e.r.-procedure levert in de praktijk vaak problemen op. Deze problemen kunnen voor een belangrijk deel voorkomen worden, door de strategische en locatiebeslissingen (planniveau) te scheiden van de uitvoerings- en beheersbeslissingen (projectniveau).

In veel gevallen zal een **formele scheiding** tussen beide typen beslissingen de meest heldere besluitvorming kunnen opleveren. Het is dan namelijk mogelijk voor ieder niveau een daarop toegesneden MER op te stellen (beleids-MER gevolgd door een project-MER). Ook inspraak en advisering kunnen duidelijker op het betreffende besluitvormingsniveau toegespitst worden. Uitbreiding van de m.e.r.-plicht voor beleidsplannen zal daarom in veel gevallen tot een betere besluitvorming leiden.

Voor die gevallen waarin een dergelijke scheiding, ook in de toekomst, niet mogelijk of doelmatig is, is fasering **binnen** de m.e.r.-procedure een mogelijkheid. In de praktijk worden verschillende vormen van fasering al toegepast. Deze onderscheiden zich naar de mate waarin tussentijds (een deel van) het MER wordt gepubliceerd, (informele) beslissingen bekend worden gemaakt, inspraak wordt georganiseerd of advies gevraagd wordt van de Commissie.

Fasering binnen de m.e.r.-procedure heeft als belangrijk nadeel ten opzichte van een formele scheiding van beslissingen, dat tussenbeslissingen geen formele status hebben. Dit betekent, dat het altijd mogelijk is om alternatieven die in het eerste stadium van de gefaseerde besluitvorming zijn afgefallen, na publicatie van het MER opnieuw ter discussie te stellen. Dit zou er eventueel toe kunnen leiden dat het MER op onderdelen aangevuld moet worden.

Niettegenstaande deze constatering, laten de ervaringen tot nu toe zien, dat fasering inderdaad tot een doorzichtiger en beter onderbouwde besluitvorming leidt. In een aantal gevallen is overbodig werk voorkomen. Ook blijkt duidelijk, dat niet op voorhand valt aan te

geven welke vorm van fasering in een gegeven situatie de beste is. Formalisering lijkt daarom ongewenst. Steeds zal in de praktijk de meest gewenste oplossing moeten worden gekozen. Voor de Commissie zal daarbij in het algemeen gelden, dat zij alleen dan schriftelijk en openbaar advies aan bevoegd gezag uitbrengt, indien tussentijdse documenten gepubliceerd en in de inspraak gebracht worden.

4.1 Inleiding

Hoewel de Nederlandse Commissie voor de m.e.r. moet adviseren over projecten in Nederland, blijkt dat er aan een toenemend aantal projecten internationale aspecten verbonden zijn. Het gaat daarbij enerzijds om projecten, waarvan de milieu-effecten ook in aangrenzende landen zullen optreden. Anderzijds gaat het om activiteiten en alternatieven daarvoor, die samenhangen met of van invloed zijn op activiteiten in aangrenzende landen. Hieronder worden ervaringen met dergelijke projecten weergegeven en worden knelpunten en aanbevelingen besproken.

4.2 Ervaringen

Projecten met grensoverschrijdende effecten

Een voorbeeld van een project met duidelijke grensoverschrijdende effecten is de *injectie van afvalwater door de NAM* in olie- en gasreservoirs die zich tot in Duitsland uitstrekken (project 175a). Om de milieugevolgen van het voornemen goed in kaart te brengen moet het studiegebied zich tot in Duitsland uitstrekken en dienen Duitse gegevens bij de opstelling van het MER te worden betrokken. Eenzelfde situatie doet zich voor bij de uitbreiding van de *luchthaven Maastricht* (project 120), waardoor inwoners van België en Duitsland een grotere geluidhinder zullen ondervinden. Door de *nieuwbouw electrolyse Aluminium Delfzijl* (project 272) zullen emissies tot in Duitsland worden verspreid. Bij de realisatie van de *stortplaats Landgraaf* (project 228) dient, gezien de richting van de grondwaterstromen, rekening te worden gehouden met een verspreiding van bodemverontreinigingen tot in Duitsland, als de isolatievoorzieningen van de stortplaats niet goed werken.

Overigens is er, behalve bij het project *Dollarthafen* (project 126), geen ervaring met een m.e.r. procedure voor projecten uit de buurlanden, die in Nederland effect zullen hebben. Wel is het duidelijk dat er in de grensgebieden van de buurlanden grootschalige activiteiten worden gepland waarvan de effecten zich tot in Nederland uitstrekken zoals bijvoorbeeld een aantal afvalverwerkingsactiviteiten en de winning van bruinkool in Duitsland, vlak over de grens met de provincie Limburg.

19 Met dank aan mr. J. Ratelband en mr.dr. J.H. Jans

Projecten met grensoverschrijdende activiteiten en alternatieven

Bij de *Hogesnelheidsspoorlijn* (project 141) is er sprake van de aanleg van een verbinding tussen Brussel en Amsterdam, waarbij verschillende tracees mogelijk zijn. Voor de verschillende delen van het totale tracé worden verschillende m.e.r.-procedures gevolgd. Duidelijk is dat bepaalde onderzochte tracees in Nederland sommige tracees in België uitsluiten en vice versa. Afstemming over mogelijke tracees en de milieu-gevolgen daarvan is zeer gewenst, omdat anders het gevaar bestaat dat milieu-informatie bij de afweging door de verschillende landen vrijwel geen rol zal spelen.

Ook bij het project *aanleg van een buisleiding voor transport van aardgas vanaf Noorse gasvelden* met aanlanding in Nederland (project 288) is sprake van grensoverschrijdende activiteiten en alternatieven. Omdat de buisleiding mogelijk het Waddengebied doorkruist, is er sprake van een m.e.r.-plichtige activiteit op grond van de Nederlandse m.e.r.-regeling. Er zijn echter meer mogelijkheden. Zo kan ook gekozen worden voor aanlanding in België of in Noord-Duitsland. De Commissie heeft in het advies voor richtlijnen gevraagd ook een beschrijving te geven van de mogelijke alternatieven in België en Duitsland.

4.3 Wettelijke voorzieningen voor projecten met grensoverschrijdende effecten en alternatieven

Grensoverschrijdende effecten

Bij projecten met grensoverschrijdende effecten is het belangrijk ervoor te zorgen dat de betrokken overheden en burgers in het andere land geïnformeerd worden over de voorgenomen activiteiten en de te volgen procedure en dat zij bovendien de gelegenheid krijgen in te spreken. Dit betekent dat er een uitwisseling van informatie tussen landen zal moeten plaatsvinden en dat daartoe regels moeten worden vastgelegd.

In het kader van de EG-richtlijn voor milieu-effectrapportage is aan dit punt aandacht besteed. Volgens artikel 7 van de EG-richtlijn voor informatie-uitwisseling en consultatie bij m.e.r. voor activiteiten met grensoverschrijdende milieu-effecten, is een lidstaat verplicht, in geval er sprake is van een project met aanzienlijke effecten in een andere lidstaat, deze lidstaat te informeren en van bepaalde informatie te voorzien. De in het kader van de m.e.r. verzamelde informatie moet aan het buurland worden doorgegeven op hetzelfde tijdstip als deze informatie in het eigen land openbaar wordt gemaakt. Deze informatie dient tevens als grondslag voor het eventueel noodzakelijke overleg (consultatie) tussen beide staten.

De verschillende EG-lidstaten zijn verplicht bovengenoemd art. 7 in de nationale regelgeving te verwerken.

De Wet algemene bepalingen milieuhygiëne (Wabm) bevat echter geen kant en klare regeling voor de informatievoorziening bij m.e.r. voor projecten met grensoverschrijdende effecten. Wel is de Nederlandse regering voornemens om de Wabm hierop aan te passen aan de richtlijn van de EG.

Overigens kunnen, afgezien van de uitvoering die aan art. 7 van de EG-richtlijn moet worden gegeven, burgers en overheidsorganen van buurlanden inspreken bij een Nederlandse m.e.r.-procedure.

Daarnaast wordt er door de Economische Commissie voor Europa van de Verenigde Naties (ECE) een verdrag voorbereid²⁰] in verband met m.e.r. en grensoverschrijdende effecten. Deze regeling gaat verder dan art. 7 van de EG-richtlijn ondermeer gezien het vroege stadium waarin het betreffende buurland dient te worden geïnformeerd en desgewenst actief betrokken bij de m.e.r. Daarnaast zijn er meer activiteiten m.e.r.-plichtig en zijn er bepalingen opgenomen voor evaluatie achteraf.

Grensoverschrijdende activiteiten en alternatieven

Uitvoering van artikel 7 van de EG-richtlijn zal vooral een oplossing bieden voor de informatie-uitwisseling bij projecten met grensoverschrijdende effecten. Hetzelfde geldt voor het in voorbereiding zijnde ECE-verdrag. Een regeling voor internationale m.e.r.-projecten met grensoverschrijdende activiteiten en alternatieven wordt hiermee echter niet gegeven. Het is momenteel niet mogelijk op grond van internationale en Europese wetgeving een "integraal MER" voor een project, dat in feite in een aantal landen moet worden uitgevoerd, voor te schrijven. Nu is het de vraag in hoeverre het meenemen van alternatieven, die gelegen zijn in andere landen, in het kader van de Nederlandse m.e.r. afgedwongen kan worden. In de aanbestedingsbrief bij het advies voor richtlijnen voor het MER Buisleiding Waddengebied van de Commissie (project 288) wordt gesteld, dat *"de milieu-effectrapportage op grond van de Nederlandse wetgeving in beginsel activiteiten betreft die plaatsvinden op grondgebieden, welke onder Nederlandse jurisdictie vallen. De aanleg van een buisleiding op Duits grondgebied is niet een naar Nederlands recht m.e.r.-plichtige activiteit. Wanneer echter een Duitse buisleiding als alternatief kan worden beschouwd voor een Nederlands tracé (en dat tracé is wel m.e.r.-plichtig naar Nederlands recht), dan brengt naar het oordeel van de Commissie art. 41j eerste lid onder b van de Wabm met zich mee dat ook dit alternatief in beschouwing moet worden genomen."* Noch in de wet, noch in de toelichtende stukken zijn aanwijzingen te vinden dat de te beschrijven alternatieven per definitie op Nederlands grondgebied moeten zijn gelegen.

Onvoldoende samenwerking in een vroeg stadium tussen de betrokken landen kan er bijvoorbeeld toe leiden, dat elk land eigen alternatieven ontwikkelt zonder daarbij werkelijk rekening te houden met de onderlinge afstemming. Zolang dit vraagstuk niet in regelgeving is uitgewerkt, bestaat onduidelijkheid over de wijze waarop met alternatieven gelegen in andere landen en de verzamelde informatie daarover moet worden omgegaan.

20 UNECE Draft Convention on Environmental Impact Assessment in a transboundary context.

Hoewel de Wabm geen bepalingen ter zake bevat, is in de praktijk wel uitvoering gegeven aan art. 7 van de EG-richtlijn. De Minister van VROM heeft bij een aantal projecten met mogelijk grensoverschrijdende effecten de betreffende documenten (startnotitie, richtlijnen, MER) aan zijn Duitse ambtgenoot toegezonden om zo een de mogelijkheid te bieden voor consultatie, onder andere bij de *Uitbreiding Eemscentrale* (project 258). Inmiddels zijn dan ook al enkele problemen bij de informatie-uitwisseling tussen landen duidelijk geworden:

Identificatie grensoverschrijdende effecten

Niet altijd zal aan het begin van de procedure duidelijk zijn dat er sprake is van mogelijke grensoverschrijdende milieu-effecten. Soms zal dit pas in de loop van de vooroverlegfase duidelijk worden, bijvoorbeeld als gevolg van het advies van de Commissie voor de m.e.r., als gevolg van inspraak of zelfs pas bij de opstelling van het MER. Bij de m.e.r. *Zoutwaterlozing op de Eems i.v.m. de aanleg van cavernes voor de opslag van aardgas* (project 149) merkte de Commissie in haar richtlijnenadvies op, dat in het MER ware aan te geven in hoeverre over het lozingsvoornemen consultatie met de Duitse overheden zou of moest plaatsvinden, bijvoorbeeld in het kader van het Samenwerkingsverdrag Eems-Dollard 1984.

Bij de *Westerschelde Oeververbinding (WOV)* (project 114) is er pas tijdens de inspraak op het MER van Belgische zijde op gewezen, dat bij de aanleg van de WOV rekening moet worden gehouden met de milieu-effecten van de aantrekking van internationaal verkeer op doorgaande routes door België en dat bij de tracékeuze de aansluiting op de Vlaamse wegenstructuur aandacht verdient.

Vertraging

Het lijkt welhaast onvermijdelijk dat een project met grensoverschrijdende effecten vertraging op zal lopen, wanneer consultatie met andere landen plaats moet vinden. Relevante documenten zullen vertaald moeten worden, betrokken overheden zullen ingelicht moeten worden over de procedure en vervolgens moeten de bekendmaking en inspraakmogelijkheden worden georganiseerd. Daarna moet de verkregen informatie gebundeld, vertaald en aan de juiste instantie worden doorgegeven. Duidelijke regels en een coördinerend orgaan op nationaal niveau lijken daarom wel nodig.

Verskillende m.e.r.-procedures

Bij projecten met mogelijke grensoverschrijdende effecten is het van belang het betrokken buurland in een zo vroeg mogelijk stadium te informeren. Het Nederlands m.e.r.-systeem kent, in tegenstelling tot dat van de buurlanden België en Duitsland, de fase van het bekendmaken van de startnotitie en het opstellen van richtlijnen voor het MER, op basis van inspraak en advies. Dit betekent dat de bekendmaking van het voornemen in Nederland vroeger plaatsvindt, dan in de

buurlanden. Bij de regeling van informatie-uitwisseling zal hiervoor een oplossing moeten worden gevonden.

Voor projecten met grensoverschrijdende alternatieven ligt dit veel ingewikkelder. In zo'n geval zou het wenselijk zijn een integraal MER op te stellen, waarin alle alternatieven in de verschillende landen en de milieugevolgen daarvan gelijkwaardig naast elkaar gezet worden. Behalve dat richtlijnen voor de inhoud van het MER alleen in de Nederlandse situatie worden opgesteld, verschilt ook de wijze waarop het MER opgesteld en getoetst wordt tussen de verschillende landen en kent alleen Nederland een onafhankelijk Commissie.

Het belangrijkste probleem is echter hoe de in het kader van de 'integrale m.e.r.' verzamelde informatie bij de besluitvorming van de verschillende landen over de activiteit zal kunnen worden betrokken.

4.5 Samenvattende conclusie

Voor projecten met grensoverschrijdende effecten is het uitwisselen van informatie ten behoeve van betrokken overheden en burgers van belang. Nadere invulling van art. 7 van de EG-richtlijn is voor Nederland binnenkort te verwachten. Enkele problemen ten aanzien van het op elkaar afstemmen van verschillende procedures, moeten daarbij nog opgelost worden.

Vanuit het milieubelang geredeneerd zou het mogelijk moeten zijn dat alternatieven buiten de landsgrenzen onder de in beschouwing te nemen alternatieven kunnen worden begrepen. Ook het doel van m.e.r., het verkrijgen van een zo volledig mogelijk beeld van de mogelijke milieuconsequenties, maakt dat belangrijke alternatieven, ook al zijn die gelegen op 'vreemd grondgebied', in beschouwing zouden moeten worden genomen.

**Bijlagen bij het jaarverslag 1990 van de
Commissie voor de milieu-effectrapportage**

BIJLAGE 1

Lijst van leden van de Commissie voor de milieu-effectrapportage, met woonplaats

- Prof.dr. E.H. Adema te Doorwerth
Prof.ir. J.F. Agema te 's Gravenzande
Dr. J.A. van den Berg te Zeist
Mw. dr. E.P.H. Best te Utrecht
Drs. J.W. Betjersbergen te Kerkwerve
Prof.dr. K. Biersteker te Wageningen
Dr. B.J. Blaauboer te Maarssen
Ir. M.G.M. den Blanken te Cadier en Keer
Dr. E.F. Blokker te Rotterdam
Dr.ir. D.E. Boas-Vedder te Rotterdam
Dr. J.S.M. Boleij te Wageningen
Dhr. A.P.H.M. Boonman te Brunssum
Drs. A. Bours te Amsterdam
Prof.dr. K. Bouwer te Heilige Landstichting
Prof.ir. L.J. Brasser te De Lier
Prof.dr.ir. N. van Breemen te Wageningen
Ir. J.S. van Broekhuizen te Assen
Prof.dr.ir. P.J.H. Bultjes te Hilversum
Ir. P.M. Buts te Zeist
Drs. W.C. Bus te Haren
Ir. H.S. Buijtenhek te Deventer
Prof.dr.ir. E.W. Bijker te Maassluis
Prof.ir. C. Bijkerk te Rhenen
Prof.dr. L.A. Clarenburg te Pijnacker
Ir. C. de Cler te 's Gravenhage
Ir. H.J. Colenbrander te Velp
Dr. F. Colijn te Leidschendam
Ir. H. Compaan te 's Gravenhage
Dr. L.A. Conrads te Houten
Dr. J.W. Copius Peereboom te Nijmegen
Ir. W. Cramer te Woubrugge
Prof.dr.ir. J.C. van Dam te Pijnacker
Dr. N.M.J.A. Dankers te Den Burg
Ir. J.G.H.R. Diephuis te Lochem
Ir. A.H. Dirkzwager te Lelystad
Dr.ir. P. Doelman te Wageningen
Ing. A.J. Dragt te Leusden
Ir. J.C.H. Drost te Hellevoetsluis
Mw. ir. L.E. Duvoort-van Engers te Amersfoort
Ir. W. van Duijvenbooden te Woudenberg
Ir. K.A. Duijves te Petten
Ir. H. Dijkstra te Zetten
Ir. B.Th. Eendebak te Oosterbeek
Dr. D. Elisma te Bergen aan Zee
Prof.dr. G.B. Engelen te Hengelo (Gld.)
Ing. J.L.J. van Es te 's Gravenhage
Prof.dr. W.A. van Es te Amersfoort
Dr. J.H. Ettema te Amsterdam
Dr. H. Eijssackers te Wageningen
Dr. V.J. Feron te Zeist
Dr.ir. A.J. Flach te Overveen
Prof.ir. D.H. Frieling te Almere
Dr. M.J. Frissel te Heelsum
Dr. J.A. Goedkoop te Bergen
Dr. J.G.A. de Graaf te Rijswijk
Dr. A.P. Grootjans te Groningen
Dr. N.J.A. Groen te Zeist
Prof.dr.ir. F.A.M. de Haan te Wageningen
Dr. H. de Haan te Lemmer
Dr. P. Hagel te IJmuiden
Kol. b.d. G.H. Hagen te Breda
Ir. J. van der Harst te Voorschoten
Prof.dr. P.Th. Henderson te Valkenburg aan de Geul
Dr.ir. Ch.F. Hendriks te Vlaardingen
Ir. G.J. Heij te Driebergen
Mw. ir. H.Ch.M. Heyning te Amsterdam
Dr.ir. J. Hoeks te Wageningen
Drs. L. Hordijk te Hoogland
Ir. A.Th. ten Houten te Wageningen
Dr. H.J. Hueck te Delft
Prof.dr. E.A. Huysman te Puiflijk
Ir. C. Huygen te Delft
Ir. Chr.J. Huyskens te Dommelen
Dr. W. Joenje te Wageningen
Ing. L.A.B. de Jong te Boskoop
Mw. prof.dr. E.N.G. Joosse-van Damme te Nederhorst den Berg
Prof.dr.ir. J.P.Th. Kalkwijk te Benthuisen
Drs. W.J. ter Keurs te Voorschoten
Ir. P. de Kiewit te Soest
Prof.dr. L.H. Klaassen te Rotterdam
Ir. F.R. Klein te Ouderkerk a/d Amstel
Ir. W. Klein te Lochem
Ir. G.J. Kleinhoonte van Os te Schiedam
Ir. N. van der Kleij te Bergen
Drs. R.H.J. Klok te Amersfoort
Prof.dr. J.H. Koeman te Wageningen
Prof.dr. J. Kommandeur te Groningen
Ir. B.N. de Koning te Rhooen
Ir. B.G. Kreiter te Putten
Prof.ir. P.C. Kreijger te Waalre
Drs. J.W.M. Kuijpers te Berkel en Rodenrijs
Drs. R.H.D. Lambeck te Kapelle
Mr. C. Lambers te Opende (gemeente Grootegast)
Ir. P.H.R. Langeweg te 's Gravenhage
Mr.ir. J.A.M. van der Lee te Lelystad
Dr. H.P. Leenhouts te Bennekom
Ir. J. Leentvaar te Lelystad
Prof.dr. R. van der Lende te Groningen
Prof.dr.ir. H.N. van Lier te Kesteren
Dr. H.J. Lindeboom te Den Burg (Texel)
Prof.ir. H.P.S. van Lohuizen te Muiden
Prof.mr. D.A. Lubach te Lutjegast
Prof.dr. L. Lijklema te Renkum
Prof.dr.ir. F.M. Maas te Breda
Dhr. W.A.S. van Meel te Zwolle
Dr. Ing. A. von Meier te Nieuw Vennepe
Ing. J.A. Mertens te Tilburg
Ir. E.J. Mesu te Bennekom
Mw. ir. M.G. Mey te Delft
Ing. W. Meijnen te Utrecht
Dr. L.R. Mur te Vinkeveen

Prof.dr. A. Nentjes te Roden
 Dr. H. Nieboer te De Bilt
 Prof.dr.ir. E.M.M.G. Niël te Maastricht
 Prof.dr. P. Nijkamp te Leiden
 Drs. G.M.R.A. van Oort te Zeist
 Ir. W.A. Oosting te Leidschendam
 Dr. P.F.M. Opdam te Utrecht
 Ir. A. Paape te Voorschoten
 Lt.kol. b.d. W. Pera te Leiden
 Prof.ir. H. Peters te Hengelo
 Ir. P.A.R. Post van der Burg te Oostvoorne
 Prof.dr. A.C. Posthumus te Bennekom
 Prof.dr. H. Postma te Den Burg
 Drs. T.E. Pulster te Haren
 Prof.dr. J. Ringelberg te Putten
 Ir. T.F. Risselada te 's Gravenhage
 Drs. E. Romijn te Oosterbeek
 Dr.ir. J.P.N.L. Roorda van Eijsinga te Naaldwijk
 Dr.ir. N.P.H.J. Roorda van Eijsinga te Delft
 Mr.dr. C.J.M.A. van Rooij te Eindhoven
 Dr.ir. P.E. Rijtema te Wageningen
 Ir. P. Santema te Voorburg
 Ir. J.B.R. van der Schaaf te Apeldoorn
 Ir. R.P.H.P. van der Schans te Bennekom
 Dr. R. Schilt te Hilversum
 Ir. D.L.H. Slebos te Baambrugge
 Dr. baronesse C.J.M. Sloet van Oldruitenborgh te Bennekom
 Dr. W.A. Smit te Denekamp
 Drs. J.H. Smittenberg te IJsselstein
 Ir. K.A.A. van der Spek te Amersfoort
 Dr. A.P. Spruijt te Bunnik
 Ir. J.H.A.M. Steenvoorden te Bennekom
 Drs. J.W. Stellingwerff te Boskoop
 Prof.dr. C.W. Stortenbeker te Arnhem
 Prof.dr.ir. G. van Straten te Bennekom
 Ir. A.G. Stroband te Bilthoven
 Ir. T. Teeuwen te Amersfoort
 Prof.dr. E. Tellegen te Amsterdam
 Prof.ir. M. Tels te Eindhoven
 Prof.dr. J.H.J. Terwindt te Leusden
 Prof.ir. P. Tideman te Bennekom
 Drs. S.P. Tjallingii te Gouda
 Dr. F.P.C.L. Tonnaer te Thorn
 Prof.ir. E.J. Tuininga te Leusden
 Prof.dr. W.C. Turkenburg te Amsterdam
 Prof.dr. H.A. Udo de Haes te Leiden
 Dr. J. Veen te Boerakker (gem. Marum)
 Dr. H.E. van de Veen te Terwolde
 Dr. A.A. de Veer te Rhenen
 Ir. A. Verbeek te Ugchelen
 Mr. P.J. Verdam te Bilthoven
 Ir. J.H.G. Verhagen te Wageningen
 Drs. R. Verhoef te Schagen
 Ir. W.J. Vervetjes te Rotterdam
 Prof.drs. J.A.J. Vervloet te Bennekom
 Dr. W. van Vierssen te Bennekom
 Ir. J.J. Vinjé te Emmeloord
 Mr.ing. A.H. Vitters te 's Gravenhage
 Dr. C.A.J. Vlek te Onnen (Gr.)
 Prof.dr. E.W. Vogel te Leiden
 Dipl.Ing. K.P. Vollmer te Rijswijk
 Prof.ir. J. Volmuller te Driebergen

BIJLAGE 2

Lijst van personen, die tot nu toe zijn opgetreden als adviseur van de Commissie,
met woonplaats

Dr. Th.G. Aalbers te Bilthoven
Mr.ir. H.Th. van Asselt te Leiden
Ir. J.W. Assink te Apeldoorn
Prof.dr. K. Aurand te Berlin
Drs. G.J. Baayens te Dwingeloo
Ing. W.G. Been te Schiedam
Drs. A.J. Beintema te Doorn
Ir. S.J. Bennema te Zwolle
Prof.drs. P.J. van den Berg te Voorschoten
Drs. B.M. van Beijma-van Dam te Monnickendam
Drs. W. Bleuten te Houten
Ir. S.M. Bodmer-Sluis te 's-Gravenhage
Ir. D. Boels te Wageningen
Drs. R.J. Bonte te Nijmegen
Dr. J.P. Boon te Den Burg
Ir. G. Boonzaaijer te Tilburg
Ir. J.J. Bruin te Rotterdam
Dr. A.M.H. Brunsting te Utrecht
Dr. K.J. Canters te Apeldoorn
Dr.ir. J. Coumans te Weert
Dr. F. Creutzberg te Den Helder
Ir. P. van Dijck te Malle (België)
Ir. A.J. van Dijk te Ubbergen
Drs. J.P.C. Dieleman te Schiedam
Mr.ing. L.F. Doorduyn te Leiden
Dr.ir. F. van Dorp te Rütihof/Baden - Zwitserland
Dr. J.M. Drees te Haarlem
Ir. J.H.A. Driessen te Stellendam
Dr. P.P.J. Driessen te Nijmegen
Ing. C.L. Eenkema te Tynaarlo
Drs. H.C. Eerens te Utrecht
Ing. J. van Erkel te Dieren
Ir. M.J. Fabery de Jonge te Gorssel
Drs. E.W.J. Ford te Voorburg
Ir. G. Gelderblom, gen.maj. b.d. te Zoetermeer
Mr. P.W.A. Gerritzen-Rode te Amsterdam
Prof.mr. P.C. Gilhuis te Tilburg
Ir. P. Glasbergen te Bilthoven
Dr. G. Gonggrijp te Maarsbergen
Prof.dr.ir. J. de Graauw te Zoetermeer
Ing. H. Graeber te Nijmegen
Ir. G. Grakst te Doorn
Dr. A.J. de Groot te Groningen
Ir. H.V.M. Hamelers te Wageningen
Ing. H. Hannessen te 's-Hertogenbosch
Dr.ir. H. Harssema te Renkum
Ir. W.J. Heijnen te Rozendaal
Prof. J. Helsen te Leuven
Drs. C.J. Hemker te Amsterdam
Dr.ir. Ch.F. Hendriks te Vlaardingen
Dr. R. Heremans te Vilvoorde, België
G.F.W. Hermgreen te Utrecht
Drs. J. Heuer te Haps
Dr. E.F. ten Heuvelhof te Amsterdam
Drs. D. van der Hoek te Bennekom
Prof.dr.ir. J. de Hoog te Wageningen
Ir. C. Hordijk te Delft
Ir. Y.J.P. Horsten-van Santen te Nuland
Ir. L.H. Huisman te Ermelo
Drs. R.S. Hulst te Hoevelaken
Mr. A.H. IJlstra te Utrecht
Ir. P. Ike te Groningen
Mr.drs. J.H. Jans te Almere-Haven
Ing. R.P.M. Jansen te Leidschendam
Dr.ir. J.M.A. Janssen te Wageningen
Drs. R. Janssen te Amsterdam
Drs. A.L. de Jong te Amstelveen
Ir. J.P.G. van der Kamer te Arnhem
Drs. R.H. Kemmers te Rhenen
Ir. H.N. Kerkdijk te Groningen
Ir. W.F.J. Kersten te Vessem
Ir. A. Kiestra te Boxtel
Dr.ir. A. Klapwijk te Bennekom
Drs. C.E. Kleyn te Maastricht
Ir. J. de Koning te Apeldoorn
Prof.ir. J.H. Kop te Leersum
Dr.ir. I.W. Koster te Bennekom
Prof.dr. D.J. Kuenen te Leiden
Dr. Th.W. Kuijper te Beilen
Ing. P. van Leeuwen te Berkel en Rodenrijs
Ir. L.P.M. Linssen te Epe
Ing. A.J. Loo te Gulpen
Ir. J.A. Lörzing te Rhenen
Drs. J.W.A. Lustenhouwer te Diemen
Dhr. C. van Maanen te Wormerveer
Drs. H.R.J. v. Maanen te Amsterdam
Dr.ir. A.D. Mater c.i. te Leiden
Ing. A.G. Meijer te Emmen
Mr. F.J. Meijer Drees te Haarlem
Ir. J. Meijns te Halle (België)
Drs. R.G. Mes te Utrecht
Ir. P.G. Meyer te Vught
Ir. C.A. Moerman te Huizen
Ir. N. Molenaar te Bilthoven
Drs. R.H.J. Mooren te Utrecht
Ir. E. Mulder te Ughelen
Drs. J.L. Mulder te Heemskerk
Ir. J.H.C. Mülschlegel te Zeist
Ir. K. Nije te Amersfoort
Ir. C. Nijhof te Leiden
Drs. J.P.J. Nijssen te Leiden
Ing. P.M. Peeters te Haarlem
Ing. A.H.P.M. Raaymakers te Schiedam

Ir. B. Radema te Rotterdam
Ir. P. van Rangelrooij te Leiden
Drs. M.J.S.M. Reynen te Buurmalsen
Ir. H. Rogaar te Wageningen
Ing. C. Roos te Apeldoorn
Drs. J. Rooth te Utrecht
Ir. E.Ph. J. de Ruitter te Nootdorp
Mr. D. Samkalden te Amsterdam
Ir. M. Schilperoord te Rotterdam
Dr.ir. T. Schneider te Soest
Ir. R.G. Schölvinck te Bergen
Dhr. N.B. Schomaker te Cincinnati (Verenigde Staten)
Ir. P.T. Schure te 's-Hertogenbosch
Drs. A.A. Sein te Ede
Drs. A.H.J.T. Slepman te Vught
Dr.ir. K.W. Smilde te Haren (Gr.)
Ir. J.C. Stans te Moordrecht
Ir. B.L. Stassen te Lelystad
Ing. L. Sterkman te Dordrecht
Ir. P.B.M. Stortelder te Lelystad
Ir. D. Sijmons te Amsterdam
Ir. H. Teerink te 's-Hertogenbosch
Ir. J. Termorshuizen te Berkel en Rodenrijs
Ir. F.H. van Tol te Leiderdorp
Dr. W.A.M. den Tonkelaar te Voorburg
Ir. H. Vaessen te Zevenaar
Ing. H.J. van Veen te Beekbergen
Ir. A.F. in 't Veld te Warnsveld
Ir. J.J. Vermeyden te Leiden
Prof.dr.ir. A. Verruijt te Zoetermeer
Dr.ir. C.W. Versluis te 's-Gravenhage
Ir. A.W. van der Vlies te Dordrecht
Ir. J.L.M. van der Voet te Rhenen
Prof.dr.ir. G.D. Vogels te Nijmegen
Ir. J.H. Voorburg te Rhenen
Ing. F. van Voorneburg te Apeldoorn
Ir. L.J.T. de Vreede te Grave
Drs. N.P.J. de Vries te Groningen
Ir. P. Vrijlandt te Utrecht
Prof.ir. M.J. Vroom te Wageningen
Prof.ir. J.J. van der Vuurst de Vries te Aerdenhout
Prof.dr. V. Westhoff te Groesbeek
Drs. S.E. van Wieren te Bennekom
Ir. A.L.J. Wijnhoven te Arnhem
Ir. J.J. van Willigenburg te Amsterdam
Ir. F.J. Zandvoort te Hendrik Ido Ambacht

BIJLAGE 3

Samenstelling van presidium en secretariaat

Voorzitter	:	dr. H. Cohen
Plaatsvervangend voorzitters	:	ir. J. van Dixhoorn
	:	drs. H.G. Ouwerkerk (tot 1 november 1990)
	:	dr. J.Th. de Smidt
	:	ir. K.H. Veldhuis
Algemeen secretaris	:	drs. J.J. Scholten
Plaatsvervangend secretaris	:	ir. R.I. Seijffers
Adjunct-secretaris	:	drs. H. Huismans
Documentalist/werkgroepsecretaris	:	drs. M. Odijk
Werkgroepsecretarissen	:	drs. M. Buitenkamp
	:	ir. M.P.T.M. de Cleen
	:	drs. M. van Eck
	:	drs. R.L.J.M. Klerks
	:	mr. E. van Rosmalen
	:	drs. R.A.A. Verheem
Officemanager	:	M.C.F. Bekkers
Plaatsvervangend officemanager	:	J. van Oudbroekhuizen-de Leeuw
Secretaresses	:	E.M. van Broeckhuijsen
	:	A.M. de Bruyn-Prince
	:	A. van 't Ende
	:	Y. Haasbroek
	:	M.F.B. Huwaë
	:	P.B.N. Matitaputty
	:	B. Schipper
	:	J.M. Smet-Heyman
Administratief medewerkster	:	S.M. van Neerbos
	:	B. Schouten
Bibliotheekmedewerker	:	P. Sanchez
Systeem-/netwerkbeheerder	:	J. Ariaans
Financieel administratiefmedewerker	:	M. Stamatiou

Voorts verrichtten in 1990 secretariaatswerkzaamheden voor m.e.r.-projecten: drs H.C. Christerus, ir. L.J. Goudswaard, G.W.F. Herengreen, drs. J.G. ten Houten, ir. R. Rense, drs. M.J. Visschers.

BIJLAGE 4

Overzicht van aantallen projecten¹] per (hoofd-)categorie als onderscheiden in het Besluit m.e.r.²]; stand van zaken per 31 december 1990.

nr.	omschrijving van de (hoofd)categorie	aantal projecten:					
		tot 1990	in 1990				
0	vrijwillige m.e.r.	3	-	15	waterwinning of -opslag	2	2
1	wegen	10	4	16	ontgrondingen	5	3
2	railverbindingen	2	1	17	winning fossiele brandstoffen	2	-
3	vaarwegen		-	18	afvalstoffenverwerking	68	25
4	havens ³]	2	1	19	verwerking chemisch afval /afgewerkte olie	9	1
5	kunstmatige eilanden		-	20	bedrijventerreinen		2
6	luchthavens	2	2	21	grote industriële projecten	3	3
7	militaire terreinen	6	1	22	elektriciteitsopwekking	4	2
8	buisleidingen		1	23	opslag/berging/verwijdering radioactief afval	1	-
9	landinrichting ⁴]	4	1	24	hoogspanningsleidingen	1	2
10	openluchtrecreatie	28	8	25	op-/overslag vloeibaar aardgas		-
11	woningbouw	2	4	26	steenkoolvergassings/-liquefactiebedrijven		-
12	dijken/dammen en stormvloedkeringen	2	-	27	intrekking aanwijzing (Staats-)natuurmonument		-
13	landaanwinning, indijking en droogmakerijen	1	3				
14	peilwijzigingen	1	-				

1 Projecten waarover de Commissie m.e.r. adviseerde. Projecten tijdens het interimbeleid zijn niet in dit schema opgenomen. Projecten, waarbij de Commissie adviseerde over ontheffing van de m.e.r.-plicht, zijn wel in dit schema opgenomen. Aangezien sommige projecten bovendien meerdere categorieën besluiten (kunnen) omvatten, komt het aantal grijze blokjes niet overeen met het aantal uitgebrachte adviezen.

2 Staatsblad 278, 20 mei 1987.

3 De toetsing van het rapport over de Dollardhaven (project 126) is hierbij als MER gerekend.

4 Ten behoeve van de overzichtelijkheid van de indeling worden hiertoe in dit schema de landinrichtingsprojecten gerekend, waarbij de Commissie het HELP-rapport inhoudelijk heeft bezien in het licht van de criteria die daarvoor het kader van de m.e.r. gelden (op grond van de besluiten rond de motie-Van Noord over m.e.r. en landinrichting).

BIJLAGE 5

Lijst van door de Commissie voor de milieu-effectrapportage in 1990 uitgebrachte adviezen

Project
nummer

1990

186	Toetsingsadvies over het milieu-effectrapport golfbaan 'Het Zelle' te Hengelo (Gld.)
5 januari 1990	ISBN 90-5237-110-5
247	Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport <i>Integraal Plan Noordrand Rotterdam</i>
9 januari 1990	ISBN 90-5237-102-4
258	Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport <i>Uitbreiding Eemscentrale</i>
12 januari 1990	ISBN 90-5237-109-1
246	Toetsingsadvies van het HELP-rapport van de ruilverkaveling Baarle-Nassau
18 januari 1990	ISBN 90-5237-097-4
260	Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER Bedrijventerrein <i>Heierhoeve</i> (Venlo)
25 januari 1990	ISBN 90-5237-121-0
170	Interim-toetsingsadvies milieu-effectrapportage <i>Westrandweg Amsterdam (A5) en hoofdwegennet regio Schiphol</i>
26 januari 1990	ISBN 90-71887-77-4
259	Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER Grootschalige verwerkingsinrichting voor autowrakken te Oosterhout
2 februari 1990	ISBN 90-5237-118-0
229	(Aanvullend) advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER Composteerinrichting annex overlaadstation Purmerend-II
2 februari 1990	ISBN 90-5237-066-4
120	Aanbevelingen voor de uitbreiding van de aanvullende richtlijnen voor de inhoud van het aanvullend MER ' <i>Uitbreiding Luchthaven Maastricht</i> '
9 februari 1990	ISBN 90-5237-125-3
263	Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER Ethylbenzeen- en styreenfabrieken Dow Benelux te Terneuzen
13 februari 1990	ISBN 90-5237-119-9
252	Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER Broerius Bodemsanering B.V.
16 februari 1990	ISBN 90-5237-117-2
236	Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER Shredder Born
20 februari 1990	ISBN 90-5237-126-1
184	Toetsingsadvies over de inhoud van het MER Stortplaats Lickebaert
21 februari 1990	ISBN 90-5237-123-7
254	Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER Stevol-ontgrindingen
22 februari 1990	ISBN 90-5237-115-6
266	Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER Ecogrind Dordrecht
27 februari 1990	ISBN 90-5237-120-2

278	Toetsing HELP-rapporten landinrichtingsprojecten aan m.e.r.-criteria 27 februari 1990	ISBN 90-5237-129-6
172	Toetsingsadvies over de inhoud van het MER Stadsgewestpark Noorddijk (Groningen) 2 maart 1990	ISBN 90-5237-062-1
261	Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER Herontwikkeling Scheveningse Haven 5 maart 1990	ISBN 90-5237-116-4
268	Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER Golfbaan waterwingebied Tilburg 16 maart 1990	ISBN 90-5237-131-8
211	Toetsingsadvies over de inhoud van het MER Composteerinrichting Amersfoort 29 maart 1990	ISBN 90-5237-141-5
269	Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER Rijksweg 58, gedeelte Schoondijke - Sluis 29 maart 1990	ISBN 90-5237-130-X
271	Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER Logstiek Park Ossendrecht 29 maart 1990	ISBN 90-5237-136-9
267	Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER Graan-, gras- en mestdrogerij Planta Koca te Angerlo 29 maart 1990	ISBN 90-5237-124-5
262	Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER COT Weeterheide 5 april 1990	ISBN 90-5237-127-X
272	Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER Nieuwbouw electrolyse Aluminium Delfzijl B.V. 5 april 1990	ISBN 90-5237-142-3
249	Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER Mestcompostering CNC te Milsbeek (gemeente Genneep) 5 april 1990	ISBN 90-5237-132-6
275	Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER 380 kV hoogspanningsleiding Zwolle - Meeden 10 april 1990	ISBN 90-5237-134-2
270	Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER Golfbaan Sterna 11 april 1990	ISBN 90-5237-138-5
231	Toetsingsadvies over de inhoud van het MER Woningbouwlocatie Purmerend 17 april 1990	ISBN 90-5237-128-8
212	Toetsingsadvies over de inhoud van het MER Uitbreiding stortplaats Zoetermeer Noordwest 19 april 1990	ISBN 90-5237-143-1
264	Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER Structuurschema LNO 24 april 1990	ISBN 90-5237-133-4
274	Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER Zuid-Weststructuur 's-Hertogenbosch-Vught 27 april 1990	ISBN 90-5237-137-7
265	Advies over het verzoek om ontheffing van de plicht tot uitvoering van milieu-effectrapportage Rijksweg 59, gedeelte Rosmalen - Geffen 7 mei 1990	ISBN 90-5237-146-6
276	Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport <i>Locaties berging onderhoudsbagger-specie Zuid-Holland</i> 10 mei 1990	ISBN 90-5237-147-4

- 279 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Grootchalige mijnsteendempingen in het Waal-Eemhavengebied in Rotterdam
10 mei 1990 ISBN 90-5237-140-7
- 280 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER Afvalberging Schinnen - Spaubeek
11 mei 1990 ISBN 90-5237-144-X
- 289 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Golfbaan Gendersteijn te Eersel, Veldhoven en Vessem
22 mei 1990 ISBN 90-5237-159-8
- 282 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Archeologisch themapark 'Archeon' gemeente Alphen a/d Rijn
28 mei 1990 ISBN 90-5237-160-1
- 284 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Compostfabriek Noord-Limburg
1 juni 1990 ISBN 90-5237-150-4
- 285 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Huisvuilcentrale AVI Boekelermeer Alkmaar
1 juni 1990 ISBN 90-5237-152-0
- 170 Integraal toetsingsadvies milieu-effectrapportage Westrandweg Amsterdam (A5) en hoofdwegenet regio Schiphol
1 juni 1990 ISBN 90-5237-162-8
- 130 Toetsingsadvies over de inhoud van de aanvulling op het milieu-effectrapport Stortplaats "De Dolten" te Nijehaske Noord
5 juni 1990 ISBN 90-5237-153-9
- 182 Toetsingsadvies over de inhoud van het milieu-effectrapport GAVI Zuid-Holland West
6 juni 1990 ISBN 90-5237-135-0
- 205 Toetsingsadvies over de inhoud van het milieu-effectrapport VerTech-installatie voor de verwerking van zuiveringsslib te Apeldoorn
8 juni 1990 ISBN 90-5237-155-5
- 292 Advies over het verzoek om ontheffing van de plicht tot uitvoering van milieu-effectrapportage inzake zuiveringsslibverbrandingsinstallatie Dordrecht
8 juni 1990 ISBN 90-5237-164-4
- 112 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het aanvullend milieu-effectrapport Wongingbouwlocatie Amsterdam Nieuw-Oost
7 juni 1990 ISBN 90-5237-156-3
- 114 Toetsingsadvies over de inhoud van het milieu-effectrapport Westerschelde oeververbinding
11 juni 1990 ISBN 90-5237-157-1
- 251 Toetsingsadvies over de inhoud van het milieu-effectrapport Cluster-West
13 juni 1990 ISBN 90-5237-151-2
- 257 Toetsingsadvies over de inhoud van het milieu-effectrapport Golfbaan Valkenburg
15 juni 1990 ISBN 90-5237-158-X
- 288 Gutachten zu den Richtlinien zum Inhalt des Umweltverträglichkeitsprüfberichts 'Das Anlegen einer Rohrleitung durch das Wattengebiet'
14 juni 1990 ISBN 90-5237-180-6
- 288 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Buisleiding Waddenzee
14 juni 1990 ISBN 90-5237-148-2

- 287 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport 380 kV hoogspanningslijn Meeden - Eems
20 juni 1990 ISBN 90-5237-167-9
- 286 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Diepinfiltratie Zuid-Holland
22 juni 1990 ISBN 90-5237-161-X
- 175A Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Diepinfiltratie NAM
3 juli 1990 ISBN 90-5237-170-9
- 290 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Beleidsplan Drink- en Industriewatervoorziening
13 juli 1990 ISBN 90-5237-169-5
- 283 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Stortplaats Hoge Nespolder
18 juli 1990 ISBN 90-5237-173-3
- 293 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Zandwinning en hercultivering te Kekerdom
20 juli 1990 ISBN 90-5237-165-2
- 277 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Stortplaats Spinder
23 juli 1990 ISBN 90-5237-139-3
- 260 Toetsingsadvies over de inhoud van het milieu-effectrapport Bedrijventerrein Heierhoeve
25 juli 1990 ISBN 90-5237-174-1
- 281 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Afvalverwerking Oost-Veluwe (Wlfp)
26 juli 1990 ISBN 90-5237-149-0
- 294 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Golfbaan 't Hout te Breda
27 juli 1990 ISBN 90-5237-171-7
- 227 Toetsingsadvies over de inhoud van het milieu-effectrapport Opslag jarosiet Budelco B.V.
3 augustus 1990 ISBN 90-5237-178-4
- 288 Advice concerning guidelines on the content of the Environmental Impact Statement for the construction of a pipeline through the Wadden area
6 augustus 1990 ISBN 90-5237-179-2
- 198 Toetsingsadvies over de inhoud van het milieu-effectrapport Geïntegreerde afvalverwerkingsinrichting Wijster
16 augustus 1990 ISBN 90-5237-177-6
- 295 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Baggerspecie bergingslocatie Keltmeergebied
24 augustus 1990 ISBN 90-5237-172-5
- 298 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Uitbreiding stortplaats Uden
28 augustus 1990 ISBN 90-5237-185-7
- 208 Toetsingsadvies over de inhoud van het milieu-effectrapport Reststoffenverwerking Boeldershoek
27 augustus 1990 ISBN 90-5237-166-0
- 291 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport over het tweezijdig gebruik van de Zwanenburgbaan op de luchthaven Schiphol
28 augustus 1990 ISBN 90-5237-154-7
- 304 Advies over het verzoek om ontheffing van de m.e.r.-plicht Toelating Carbo SEA oliehoudende boorvloei-
stoffen
5 september 1990 ISBN 90-5237-182-2

- 303 Advies over het verzoek om ontheffing van de plicht tot uitvoering van milieu-effectrapportage inzake het plan 'Het Goese Meer'
13 september 1990 ISBN 90-5237-181-4
- 301 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Realisatie regionale grofvuilstortplaats in het zuidwestelijke deel van de provincie Noord-Holland
18 september 1990 ISBN 90-5237-183-0
- 296 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Modificatie raffinaderij Shell Pernis
21 september 1990 ISBN 90-5237-186-5
- 229 Toetsingsadvies over de inhoud van het milieu-effectrapport Composteerinrichting Purmerend
21 september 1990 ISBN 90-5237-190-3
- 273 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Uitbreiding energiecentrale Maasvlakte
1 oktober 1990 ISBN 90-5237-188-1
- 299 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Bouwlocatie Amersfoort
5 oktober 1990 ISBN 90-5237-189-x
- 302 Advies over het verzoek om ontheffing van de plicht tot uitvoering van milieu-effectrapportage Pluimveemest Legro B.V. te Asten
3 oktober 1990 ISBN 90-5237-187-3
- 226 Toetsingsadvies over de inhoud van het milieu-effectrapport Baanverlegging circuit Zandvoort
17 oktober 1990 ISBN 90-5237-176-8
- 305 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Afvalverwijderingsinrichting SOW-CAW Wieringermeer
8 oktober 1990 ISBN 90-5237-191-1
- 193 Toetsingsadvies over de inhoud van het milieu-effectrapport PAP-II Utrecht
24 oktober 1990 ISBN 90-5237-193-8
- 306 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Herontgronding en (her)inrichting van het gebied Osen (gemeente Linnen)
26 oktober 1990 ISBN 90-5237-192-x
- 160 Toetsingsadvies over de inhoud van het milieu-effectrapport Waterbeheer Veerse Meer
26 oktober 1990 ISBN 90-5237-198-9
- 300 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport bij corridorstudie Amsterdam-Utrecht
30 oktober 1990 ISBN 90-5237-197-0
- 307 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Rijksweg 14, Verlengde Landscheidingsweg
31 oktober 1990 ISBN 90-5237-199-7
- 297 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Uitbreiding filterpersinstallatie Heerenveen
9 november 1990 ISBN 90-5237-175-X
- 308 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Baggerspeciedepot Hollandsch Diep
9 november 1990 ISBN 90-5237-194-6
- 263 Toetsingsadvies over de inhoud van het milieu-effectrapport Ethylbenzeen- en Styreenfabrieken Dow Benelux te Terneuzen
19 november 1990 ISBN 90-5237-200-4

- 309 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Ontgrondingenplan Limburg, deelplan grind, beton en metselzand
19 november 1990 ISBN 90-5237-196-2
- 311 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Golfbaan Herfte-Wijthmen, Zwolle
20 november 1990 ISBN 90-5237-195-4
- 310 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Beleidsplan baggerspecie Gelderland
26 november 1990 ISBN 90-5237-203-9
- 191 Toetsingsadvies over de inhoud van het milieu-effectrapport golfbaan "De Witdonk" te Meijel/Roggel
7 december 1990 ISBN 90-5237-168-7
- 190A Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Mestverwerkingsinstallatie Kronenbergerheide B.V.
12 december 1990 ISBN 90-5237-201-2
- 312 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Composteringsinrichting Alphen aan den Rijn
19 december 1990 ISBN 90-5237-206-3
- 282 Toetsingsadvies over de inhoud van het milieu-effectrapport Archeologisch themapark 'Archeon' gemeente Alphen aan den Rijn
20 december 1990 ISBN 90-5237-210-1

BIJLAGE 6

Overzicht van procedures: stand van zaken per 31 december 1990

LEGENDA:

niet onder wettelijke m.e.r.-plicht gestart
 onder wettelijke m.e.r.-plicht
 (voorlopig) gestopt
 tijdens interim-beleid (tot mei 1986)

Project

- 101 Oeververbinding Rotterdam (2e Benelux)
Blankenburgtunnel
- 102 Baggerspectieberging (Slufterdam)
- 103 Grevelingenmeer zout of zoet
- 105 Strandvlakte IJmuiden
- 107 Compagniesoefenterrein Ginkelse heide
- 109 Zuiveringsslibplan Zuid-Holland
- 111 C2-deponie op de Maasvlakte
- 112 Amsterdam Nieuw-Oost
- 112a Amsterdam Nieuw-Oost eerste fase
- 113 Provinciaal afvalstoffenplan Drenthe
- 114 Westerschelde oeververbinding
- 115 Gasontzwavelingsinstallatie Emmen ¹]
- 116 Geluidhinderrecreatie Breda
- 117 Afvalstortplaats Midden-IJssel ²]
- 118 Kampeer-/watersportcentrum Broekerhaven
- 119 Ontgrondingenplan Noord-Brabant
- 120 Uitbreiding luchthaven Maastricht
Nader rapport
Aanvullend MER
- 121 Luchtscheiding/mengstation Ommen ³]
- 123 Opslag en verwerking radioactief afval
Locatiegebonden (PZEM-terrein)
Locatie Sloe
- 125 Baanverlenging luchthaven Eelde
- 126 Dollarthafenprojekt Emden ⁴]
- 127 Rijksweg 35/36 Zwolle - Almelo (- Vriezenveen)
- 128 HELP Melderslo
- 129 Eenheidsoefenterrein 'De Haar'

	voor- over- leg	MER	toet- sing	be- sluit	uit- voe- ring	evalu- atie
101 Oeververbinding Rotterdam (2e Benelux) Blankenburgtunnel	grid	solid	solid	solid		
102 Baggerspectieberging (Slufterdam)	grid	grid	grid	grid	grid	grid
103 Grevelingenmeer zout of zoet	grid	grid	grid	grid	grid	
105 Strandvlakte IJmuiden	solid	solid	solid	solid		
107 Compagniesoefenterrein Ginkelse heide	solid	solid	solid	solid		
109 Zuiveringsslibplan Zuid-Holland	solid	solid	solid	solid	solid	
111 C2-deponie op de Maasvlakte	grid	grid	grid	grid	grid	grid
112 Amsterdam Nieuw-Oost	grid	grid	grid	grid		
112a Amsterdam Nieuw-Oost eerste fase	solid	solid	solid	solid		
113 Provinciaal afvalstoffenplan Drenthe	solid	solid	solid	solid		
114 Westerschelde oeververbinding	solid	solid	solid	solid		
115 Gasontzwavelingsinstallatie Emmen ¹]	grid	grid	grid	grid	grid	
116 Geluidhinderrecreatie Breda	grid	grid	grid	grid		
117 Afvalstortplaats Midden-IJssel ²]	grid	grid	grid	grid	grid	
118 Kampeer-/watersportcentrum Broekerhaven	solid	solid	solid	solid		
119 Ontgrondingenplan Noord-Brabant	solid	solid	solid	solid		
120 Uitbreiding luchthaven Maastricht Nader rapport Aanvullend MER	solid	solid	solid	solid		
121 Luchtscheiding/mengstation Ommen ³]	solid	solid	solid	solid	grid	
123 Opslag en verwerking radioactief afval Locatiegebonden (PZEM-terrein) Locatie Sloe	solid	solid	solid	solid	solid	solid
125 Baanverlenging luchthaven Eelde	solid	solid	solid	solid	solid	solid
126 Dollarthafenprojekt Emden ⁴]	solid	grid	grid	grid		
127 Rijksweg 35/36 Zwolle - Almelo (- Vriezenveen)	solid	solid	solid	solid		
128 HELP Melderslo	grid	grid	grid	grid	grid	
129 Eenheidsoefenterrein 'De Haar'	grid	solid	grid	grid		

1 Milieu-invloedenrapport (MIR).
 2 Dit project vindt zijn vervolg in project 256.
 3 Milieu-invloedenrapport (MIR).
 4 Toetsing 'Zusammenfassende Umweltuntersuchung'.

Project	voor- over- leg	MER	toet- sing	be- sluit	uit- voe- ring	evalu- atie
130 Afvalstortplaats 'De Dolten' (Nijehaske)						
131 Rijksweg 57 op Walcheren ₅						
132 Rijksweg 16 bij Rotterdam]						
133 Nadere regelen olielozing offshore mijnbouw						
134 Stort zutveringsslib Slufterdam						
135 Hemwegcentrale-8 Amsterdam						
136 Afvalverwerking stadsgewest Den Bosch						
137 Toetsingscriterium ondergrondse opslag radio-actief afval						
138 Eenheidsoefenterrein 'Groote Veld'						
139 Amer-9 kolencentrale Geertruidenberg						
140 Provinciaal afvalstoffenplan Noord-Brabant						
141 Hogesnelheidsspoorlijn Parijs - Amsterdam						
142 Stormvloedkering Nieuwe Waterweg						
143 Afvalberging TDF Tiofine						
144 Uitbreiding natuurpark 'De Efteling'						
145 Kolenreststoffenberging Flevocentrale						
146 Provinciaal afvalstoffenplan Noord-Holland						
147 Rijksweg A30 / Recreatieplas 'Maanderbroek'						
148 Verbranding zuiveringsslib Oost-Brabant						
149 Zoutwaterlozing op de Eems						
153 Afvalverwerkingslocatie 'De Marsen'						
154 Grondwaterwinning Alblasserwaard/Vijfheerenl.						
155 Uitbreiding afvalstortplaats Geldermalsen						
156 HELP Rossum-Oost						
157 Oppervlaktedelfstoffenwinning IJsselmeer						
158 Regionaal ontgrondingenplan Noordzee						
159 Provinciaal afvalstoffenplan Limburg						
160 Waterbeheer Veerse meer						
161 Keersluis Ramspol						
162 Rijksweg A50						
163 Stortplaats Heiloo						
165 Afvalverwerkingsinstallatie-West Amsterdam						
166 Golfbaan 'De Utrecht' Hilvarenbeek						
167 Centrale slibverbranding Zutphen						
168 Golfbaan Lochem						
169 Afvalverwerkingslocatie ARCG/Westerkwartier						
170 Westrandweg/Hoofdwegen regio Schiphol						
171 COT-minus Havelte						
172 Stadsgewestpark Noorddijk Groningen						
173 Polypropeenfabriek DSM Geleen						
174 HELP Baarderadeel						

5 Deze procedure wordt voortgezet als onderdeel van de m.e.r.-procedure voor het Integraal Plan Noordrand Rotterdam (project 247).

Project	voor- over- leg	MER	toet- sing	be- sluit	uit- voe- ring	evalu- atie
227 Berging/verwerking jarostet bij Budelco						
228 Afvalstortplaats Landgraaf						
229 Composteerinrichting/overlaadstation te Purmerend						
230 DOP Oostabtpolder						
231 Woningbouwlocatie Purmerend						
232 Sporenuitbreiding Zwolle - Amersfoort						
234 Sportcentrum Oisterwijk						
236a Shredder Born						
239 Uitbreiding ARN Beuningen						
240 Rijksweg 61 Terneuzen - Ter Hole						
241 Provinciaal afvalstoffenplan Flevoland						
243 Locatiekeuze baggerspeciestort Zeeland						
244 Shredderinstallatie 's-Gravendeel						
245 Mestverwerking Dordrecht						
246 HELP Baarle-Nassau						
247 Integraal plan noordrand Rotterdam						
248 Landelijke richtlijnen baggerspeciedepots						
249a Mestcompostering CNC te Milsbeek						
250 Mestverwerking 'Promest' Helmond						
251 Locatiekeuze afvalverwerking West-Brabant						
252 Broerius bodemsanering						
253 Industriezandwinning Geertjesgolf (Gld.)						
254 Stevol-ontgrindingen						
255 Afvalstortplaats Wambach-groeve						
256 Afvalverwerkingsinstallatie Ramelerveld						
257 Golfbaan 'Euverem' Valkenburg (L.)						
258 Uitbreiding Eemscentrale						
259 Shredder te Oosterhout						
260 Bedrijventerrein Heierhoeve te Venlo						
261 Herontwikkeling haven Scheveningen						
263 Ethylbenzeen-/styreenfabriek Dow Benelux						
264 Structuurschema LNO						
266 Baggerspecieverwerking Ecogrind Dordrecht						
267 Graan-, gras- en mestdrogerij Planta Koca te Angerlo						
268 Golfbaan waterwingebied Tilburg						
269 Rijksweg 58, gedeelte Schoondijke - Sluis						
270 Golf resort hotel Sterna te Bergen						
271 Logistiek park Ossendrecht						
272 Nieuwbouw Electrolyse Aluminium Delfzijl B.V.						
273 Uitbreiding energiecentrale Maasvlakte						
274 Zuidwest-structuur 's-Hertogenbosch - Vught						
275 380 kV Hoogspanningsleiding Zwolle - Meeden						
276 Locaties berging baggerspecie Z-Holland						

Project	voor- over- leg	MER	toet- sing	be- sluit	uit- voe- ring	evalu- atie
277 Stortplaats Spinder						
279 Grootschalige mijnsteendumping Waal-/Eem- havengebied Rotterdam						
280 Afvalberging Schinnen-Spaubeek						
281 Afvalverwerking Oost-Veluwe (Wilp)						
282 Archeologisch themapark Archeon te Alphen aan den Rijn						
283 Stortplaats Hoge Nespolder te Zwijndrecht						
284 Compostfabriek Noord-Limburg						
285 Huisvuilcentrale AVI Boekelermeer Alkmaar						
286 Diepinfiltratie Zuid-Holland						
287 380 kV hoogspanningslijn Meeden - Eems						
288 Buisleiding Waddenzee						
289 Golfbaan Gendersteijn (Veldhoven c.a.)						
290 Beleidsplan Drink- en Industriewatervoorziening						
291 Tweezijdig gebruik Zwanenburgbaan Schiphol						
293 Zandwinning en hercultivering te Kekerdom						
294 Golfbaan 't Hout te Breda						
295 Bergingslocatie baggerspecie Ketelmeergebied						
296 Modificatie raffinaderij Shell Pernis						
297 Uitbreiding filterpersinstallatie en rioolwater- zuiveringsinstallatie te Heerenveen						
298 Uitbreiding stortplaats Uden						
299 Bouwlocatie Amersfoort						
300 Corridorstudie Amsterdam - Utrecht						
301 Regionale grofvulstortplaats zuidwest N-Holland						
305 Afvalverwijderingsinrichting Wieringermeer						
306 Herontgroning en (her)inrichting gebied Osen						
307 Rijksweg 14, Verlengde Landscheidingsweg						
308 Baggerspeciedepot Hollandsch Diep						
309 Provinciaal ontgrondingsplan Limburg						
310 Beleidsplan baggerspecie Gelderland						
311 Golfbaan Herfte - Wijthmen te Zwolle						
312 Composteringsinrichting Alphen a/d Rijn						
313 Polyetheenfabriek DSM						
314 Slibontwatering oostelijke mijnstreek						
315 GFT-composteerinrichting Moerdijk						
316 PAP Friesland						
317 Golfterrein Aerwinkel, 2e fase						
318 Uitbreiding en eindplan stortplaats Gulbergen						
319 Slibdrogingsinstallatie Amsterdam RI Oost						
321 Destillatiefabriek Matex Europoort						

